

คำนำ

หนังสือพุทธศาสนสุภายิต เล่ม ๒ และเล่ม ๓ นี้ พระมหาทองสืบ จารุณโณ ป. ธ. ๕ หัวหน้ากองตำรา พร้อมด้วยคณะกรรมการ (ตามรายชื่อท้ายคำนำ) ได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้น ตามคำชี้แจงในคำนำพิมพ์ครั้งแรก พ. ศ. ๒๔๗๕ นั้นแล้ว ภายหลังคณะกรรมการจึงแยกพิมพ์เป็นเล่ม ๑ และเล่ม ๓ ตามที่ปรากฏนี้

ในการพิมพ์ครั้งนี้ แผนกตำราได้ตรวจแก้ไขคำแปลและถ้อยคำสำนวนให้สละสลวยและกระชับยิ่งขึ้นโดยตลอด ถ้ายังมีที่ขาดตกบกพร่อง ก็ขอให้ท่านผู้รู้โปรดช่วยทักท้วงแก้ไขต่อไปด้วย.

แผนกตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๑ มีนาคม ๒๕๒๖

คำนำ

(พิมพ์ครั้งแรก พ. ศ. ๒๔๗๕)

บัดนี้ การศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาได้เจริญแพร่หลายทั่วพระราชอาณาจักร ส่วนหลักสูตรแผนกเรียงความแก่กระทั้ชรรมนั้น สำหรับชั้นตรี ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภายิต เล่ม ๑ ของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สำหรับชั้นโท ยังไม่มีหนังสือหลักสูตรโดยเฉพาะ แต่ได้ใช้กระทั้ชรรมนในหนังสือพุทธศาสนสุภายิต เล่ม ๑ นั้นไปพลางก่อน แม้สำหรับชั้นเอก ก็ยังไม่มีหนังสือหลักสูตรโดยเฉพาะเช่นเดียวกัน และได้ใช้กระทั้ชรรมนในหนังสือฉบับข้าง ในหนังสือฉบับข้าง ไม่จำกัด

ข้าพเจ้าเห็นว่า ถึงเวลาสมควรที่จะเรียบเรียงหนังสือพุทธศาสนสุภายิต เล่ม ๒ ขึ้น เพื่อเป็นหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท และพุทธศาสนสุภายิต เล่ม ๓ ขึ้น เพื่อเป็นหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอกต่อไป ได้นำความดำรินั้นกราบเรียนท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร นายก

กรรมการมหาวิทยาลัย และท่านเจ้าคุณพระศาสนโศภน (แจ่ม จตุตสโล ป. ๕. ๗) วัดมกุฏกษัตริยาราม กรรมการมหาวิทยาลัย และแม่กองแผนกธรรมสนามหลวง เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้ว จึงขอให้เพื่อสพรหมจารีหลายรูป (ตามรายนามในหนังสือนี้) ช่วยคัดคาถาในพระไตรปิฎกโดยมาก และแปลตรวจจัดระเบียบเข้าหมวดธรรมชั้นหนึ่งก่อน ครั้นร่างสำเร็จแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้จัดแปลแก้ไขตัดเติมอีกชั้นหนึ่ง จนสำเร็จรูปตามที่ปรากฏนี้.

อนึ่ง ข้าพเจ้ามีเจตนาเรียบเรียงหนังสือนี้ขึ้น เพื่อประโยชน์แก่กุลบุตรหลายประเภท มิใช่สำหรับใช้เป็นหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาอย่างเดียว แม้ผู้มีได้เป็นนักเรียนชั้นนั้น จักอ่านดูเพื่อธรรมปฏิบัติก็ได้ สำหรับนักเทศกัยขึ้นเป็นหัวข้อธรรมเทศนาก็ได้ เพราะฉะนั้น หนังสือนี้จึงสมควรแก่นักเทศกัยนักธรรมทั้งปวง.

ในขณะที่กำลังรวบรวมหนังสือนี้อยู่ ท่านผู้อุปการะจะฉลองพระพุทธรูป และประโยค ๕ มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือธรรมขึ้นฉลองแล้วแจกในงานนั้นด้วย ข้าพเจ้าได้รับมอบให้จัดหาหนังสือสำหรับการนั้น จึงได้เลือกหนังสือนี้ให้พิมพ์ขึ้นก่อน ภายหลังจักได้แยกเป็นเล่ม ๒ และเล่ม ๓ สำหรับเป็นหลักสูตรต่อไป.

หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตได้สำเร็จรูปเห็นปานนี้ เพราะอาศัยน้ำพักน้ำแรงของเพื่อสพรหมจารีผู้ช่วยเหลือเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นจึงขอขอบใจท่านเหล่านั้นไว้ในที่นี้ด้วย.

พระมหาทองสีบ จารุวณฺโณ

วัดมกุฏกษัตริยาราม

๘ ตุลาคม ๒๔๗๕

พุทธศาสนสุภาษิต

เล่ม ๑

๑. อัจฉตาวรรค คือ หมวคตน

๑. อตุตา หิ อติตโน นาโถ โโก หิ นาโถ ปโร ลียา

อตุตนา หิ สุนนุเตน นาคํ ลภติ พุทธํ.

ตนแล เป็นที่พึงของตน คนอื่น ใครเล่าจะเป็นที่พึงได้ ก็บุคคล
มีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึงที่ได้ยาก.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๓๖.

๒. นตุถิ อตุตสมํ เปมํ นตุถิ ชุปฺปสมํ ธนํ

นตุถิ ปุปฺปาสมา อาภา วุญฺหิ เว ปรมมา สรา.

สิ่งที่รัก (อื่น) เสมอด้วยตนไม่มี, ทรัพย์ (อื่น) เสมอด้วย
ข้าวเปลือกไม่มี, แสงสว่าง (อื่น) เสมอด้วยปัญญาไม่มี, ฝนแล
เป็นสระอย่างยิ่ง.

(พุทฺธ)

ถ. ส. ๑๕/๕.

๓. ยสฺส อจฺจนฺตทุสฺสีลํ มํลฺลา ตาสมิโวตฺตํ

ภโรติ โส ตถตฺตานํ ยถา นํ อิจฺฉตี ทิโส.

ผู้ใดมีความไร้ศีลธรรมครอบคลุม เหมือนย่านทรายคลุมไม้สาละ
ผู้นั้นชื่อว่าทำตนเหมือนถูกผู้ร้ายคุมตัว.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๓๗.

๒. อปฺปมาทวรรค กิโธ มหฺวดไม่ประมาท

๔. อปฺปมตฺตา สติมนุโธ สุสีลา โหถ ภิกฺขโว

สุสฺมาหิตสฺงกปฺปา สจฺจิตฺตมนุรฺกฺขถ.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีลดีงาม
ตั้งความดำริไว้ให้ดี คอยรักษาจิตของตน.

(พุทฺธ)

ที. มหา ๑๐/๑๔๒.

๕. อปฺปมาทรรตา โหถ สจฺจิตฺตมนุรฺกฺขถ

ทฺคฺคา อุตฺตรธตฺตานํ ปฺงฺเก สนฺโนว กุปฺปิขโร.

ท่านทั้งหลาย จงยินดีในความไม่ประมาท คอยรักษาจิต
ของตน, จงถอนตนขึ้นจากหล่ม เหมือนช้างที่ตกหล่มถอนตนขึ้น
ฉะนั้น.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๕๘.

๖. อุปปมาทรโต ภิกขุ ปมาเท ภยทสุติ วา

สไปชนัน อญฺญู ฐลฺลํ ททํ อคฺคิวิ คจฺจนฺติ.

ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาท
ย่อมเผาสังโยชน์น้อยใหญ่ไป เหมือนไฟไหม้เชื้อน้อยใหญ่ไปฉะนั้น.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๑๕.

๗. อุปปมาทรโต ภิกขุ ปมาเท ภยทสุติ วา

อภพฺโพ ปริหานาย นินฺพพานสุเสว สนฺตึเก.

ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาท
เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะเสื่อม (ชื่อว่า) อยู่ใกล้พระนิพพานทีเดียว.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๑๕.

๘. เอววิหารี สโต อุปปมตฺโต

ภิกขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ

ชาติชรํ โสภปรินฺทวปิจ

อิเชว วิทฺวา ปชเหยยฺย ทฺกขฺม.

ภิกษุผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ มีสติ ไม่ประมาท ละความ
ถือมั่นของเราได้แล้วเที่ยวไป เป็นผู้รู้ ฟังละชาติ ชรา โสกะ
ปริเทวะ และทุกข์ ในโลกนี้ได้.

(พุทฺธ)

พ. ศ. ๒๕/๕๓๕. พ. จ. ๓๐/๕๒.

๘. อุภูคาเนนปฺปมาเทน สปิเมน ทเมน จ

ทีปํ กยิราถ เมธาวิ ยํ โโอโฆ นาภิกิรติ.

คนมีปัญญา พึงสร้างเกาะ ที่น้ำหลากมาท่วมไม่ได้ ด้วยความ
หมั่น ความไม่ประมาท ความสำรวม และความข่มใจ.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๑๘.

๑. กัมมวรรค คือ หมวดกรรม

๑๐. อุภูคาตา กมุขมฺเหยเยสุ อปฺปมตฺโต วิจกฺขโณ

สุสฺวีหิตกมุขมฺโต ส ราชวสตี วเส.

ผู้หมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท เป็นผู้รอบคอบ จัดการงาน
เรียบร้อย. จึงควรอยู่ในราชการ.

(พุทฺธ)

บุ. ชา. มหา. ๒๘/๓๓๕.

๑๑. ปาปฺปิเจ ปุริโส กยิรา น นํ กยิรา ปุณฺปุณฺ

น ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.

ถ้าคนพึงทำบาป ก็ไม่ควรทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่ควรทำความพอ
ใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาป นำทุกข์มาให้.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๓๐.

๑๒. โย ปุพฺเพ กตกลฺยาโณ กตตุโธ นาวพฺชฺชติ

ปจฺจนา กิจฺเจ สมนุปนฺเน กตฺตารํ นาธิจฺจติ.

ผู้อื่นทำความดีให้ ทำประโยชน์ให้ก่อน แต่ไม่สำนึกถึง
(บุญคุณ) เมื่อมีกิจเกิดขึ้นภายหลัง จะหาผู้ช่วยทำไม่ได้.

(โพธิสตุต)

บุ. ชา. เอก. ๒๗/๒๕.

๑๓. สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน

อตฺตานิ อูปมํ กตฺวา น หนฺนยุย น ฆาตये.

สัตว์ทั้งปวง หวาดต่ออาญา ลี้วนกลัวต่อความตาย ควรทำตน
ให้เป็นอุปมาแล้ว ไม่ฆ่าเขาเอง ไม่พึงให้ผู้อื่นฆ่า (ผู้อื่น).

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๓๒.

๔. กิเลสวรรค คือ หมวดกิเลส

๑๔. อนิจฺจา อทฺฐวา กามา พหุทฺถฺขา มหาวิสา

อโยคุโฬว สนฺตตุโธ อมฺมุลา ทฺถฺกฺขปฺผลา.

กามทั้งหลาย ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีทุกข์มาก มีพิษมาก ดัง
ก้อนเหล็กที่ร้อนจัด เป็นต้นเค้าแห่งความคับแค้น มีทุกข์เป็นผล.

(สุเมธาเถรี)

บุ. เถรี. ๒๖/๕๐๓.

๑๕. อวิชชา นินฺวโต โลโก เวจิฉา (ปมาทา) นปฺปกาสติ

ชปฺปภาณิเลปนํ พุรุมิ ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ.

โลกถูกอวิชชาปิดบังแล้ว ไม่ปรากฏ เพราะความตระหนี่ (และความประมาท) เรากล่าวความอยากว่า เป็นเครื่องฉาบทาโลก ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น.

(พุทฺธ) พุ. สฺ. ๒๕/๕๓๐. พุ. จุ. ๓๐/๕.

๑๖. อิจฺฉาย พชฺฌตี โลโก อิจฺฉาวิเนยาย มุจฺจติ

อิจฺฉาย วิปฺปหานเนน สพฺพํ จินฺนฺตติ พนฺธนํ.

โลกถูกความอยากผูกมัดไว้ จะหลุดได้เพราะกำจัดความอยาก, เพราะละความอยากเสียได้ จึงชื่อว่าตัดเครื่องผูกทั้งปวงได้.

(พุทฺธ) สํ. ศ. ๑๕/๕๖.

๑๗. อิจฺฉา นรํ ปริกฺขสฺสตี อิจฺฉา โลกฺขมิ ทฺทฺชหา

อิจฺฉापทฺธา ปุณฺณ สตุตา ปาเสน สกฺขี ยถา.

ความอยากย่อมชักลากนรชนไป ความอยากจะได้ยากในโลก, สัตว์เป็นอันมากถูกความอยากผูกมัดไว้ คุณนางนถูกบ่วงรัดไว้ฉะนั้น.

(พุทฺธ) สํ. ศ. ๑๕/๖๑.

๑๘. อุเปกฺขโก สทา สโต น โลเก มปฺปตี สมํ

น วิเสสี น นีเจโยย ตสฺส โน สนฺติ อุตฺสทา.

ผู้วางเฉยมีสติทุกเมื่อ ไม่สำคัญตนว่าเสมอเขา ว่าดีกว่าเขา ว่าต่ำกว่าเขาในโลก, ผู้นั้นชื่อว่า ไม่มีกิเลสเครื่องฟุ้ง.

(พุทฺธ) พุ. มหา. ๒๕/๒๗๕. พุ. สุ. ๒๕/๕๐๑.

๑๙. อัจฺฉินฺนภวตฺตมฺหสฺส สนฺตจิตฺตตสฺส ภิกฺขุโน

วิกฺขีโร ชาตีสฺสโร นตฺถิ ตสฺส ปุณฺพภโว.

ภิกษุผู้ถอนภวตัณหาค้นหาได้แล้ว มีจิตสงบแล้ว ลึ้นความเวียนเกิดแล้ว ย่อมไม่มีภพอีก.

(พุทฺธ) พุ. อ. ๒๕/๑๔๓.

๒๐. เอวมาทึนฺวํ ปิตฺวา ตณฺหา ทุกฺขสฺส สมฺภวํ

วิตตฺตฺโห อนาทาโน สโต ภิกฺขุ ปรีพฺพเช.

ภิกษุรู้โทษอย่างนี้ว่า ตัณหาค้นหาเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์แล้ว พึงเป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่ถือมั่น มีสติอยู่ทุกอิริยาบถเกิด.

(พุทฺธ) พุ. สุ. ๒๕/๔๗๘. พุ. ญ. ๓๐/๓๒๐.

๒๑. กามา หิ จิตฺรา มฐฺรา มโนรมา

วิฐฺปรูเปณ มถนุติ จิตฺตํ

อาทีนํวํ กามกฺุณฺสุ ทิสฺวา

เอโก จเร ขคฺุควิสานกปโป.

กามทั้งหลาย ตระการหวานชื่นใจ ย่อมย่ำยิจิตโดยรูปร่างต่าง ๆ
กัน บุคคลพึงเห็นโทษในกามคุณแล้ว เทียวไปผู้เดียวเหมือนนอแรด.

(พุทฺธ)

พ. ศ. ๒๕/๓๓๔.

๒๒. โกรธํ ชเห วิปฺปชฺเหยฺย มานํ

สปฏิปฺชนํ สพฺพมตฺตีกุเมยฺย

ตํ นามรูปสฺสุมิสชฺชมานํ

อกิปฺุจฺจนํ นานุปตฺนฺติ สงฺคา.

บุคคลพึงละความโกรธ พึงเลิกถือตัว พึงก้าวล่วงสังโยชน์
ทั้งปวง, (เพราะ) เครื่องข้องทั้งหลาย ย่อมไม่ติดตามผู้ไม่ข้องใน
นามรูป ไม่มีกัณฑ์นั้น

(พุทฺธ)

ถ. ศ. ๑๕/๓๕๐.

๒๓. โกรธ ชเห วิปฺปชเหยฺย มานํ

สุโปชนํ สพฺพมตฺตีกุเมยฺย

ตณฺหามรฺอุปสุมี อสขฺขมานํ

อกิโปจนํ นานุปตฺนติ ทุกฺขา.

บุคคลพึงละความโกรธ พึงเลิกถือตัว พึงก้าวล่วงสังโยชน์
ทั้งปวง, (เพราะ) ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ติดตามผู้ไม่ข้องอยู่ในนามรูป
ไม่มีกังวลนั้น.

(พุทฺธ)

พ. ธ . ๒๕/๔๔.

๒๔. ตณฺหา ขเนติ ปุริสํ จิตฺตมสฺส วิธาวติ

สตุโต สํสارมาปาที ทุกฺขา น ปริมฺจจติ.

ตัณหายังคนให้เกิด จิตของเขาย่อมวิ่งพล่าน สัตว์ยังท่องเที่ยวไป
จึงไม่พ้นจากทุกข์.

(พุทฺธ)

ถ. ส. ๑๕/๕๑.

๒๕. ตณฺหา ขเนติ ปุริสํ จิตฺตมสฺส วิธาวติ

สตุโต สํสارมาปาที ทุกฺขมสฺส มหพฺภญํ.

ตัณหายังคนให้เกิด จิตของเขาย่อมวิ่งพล่าน สัตว์ยังท่องเที่ยวไป
จึงมีทุกข์เป็นภัยใหญ่.

(พุทฺธ)

ถ. ส. ๑๕/๕๑.

๒๖. ตณฺหา ชเนติ ปุริสํ จิตฺตมสฺส วิธาวติ

สตฺโต สํสارมาปาที กมฺมํ ตสฺส ปฺรายนํ.

ตัณหายังคนให้เกิด จิตของเขาย่อมวิ่งพล่าน สัตว์ยังท่องเที่ยวไป
จึงยังมีกรรมนำหน้า.

(พุทฺธ)

ถึ. ศ. ๑๕/๕๒.

๒๗. ตณฺหาเย อุกฺกฏิตฺโต โลโก ชราย ปรีวาริตฺโต

มจฺจุณา ปิหิตฺโต โลโก พุกฺเข โลโก ปติฏฺเฐิตฺโต.

โลกถูกตัณหาก่อขึ้น ถูกขราล้อมไว้ ถูกมฤตยูปิดไว้ จึงตั้งอยู่
ในทุกข์.

(พุทฺธ)

ถึ. ศ. ๑๕/๕๕.

๒๘. นนฺทิสมฺพพฺนฺธโน โลโก วิตกฺกสฺส วิจารณํ

ตณฺหาเย วิปฺปหานเนน สพฺพํ จินฺนุทฺติ พนฺธนํ.

โลกมีความเพลิดเพลินเป็นเครื่องผูก มีวิตกเป็นเครื่องเที่ยวไป
เพราะละตัณหาเสียได้ จึงชื่อว่าตัดเครื่องผูกไว้ทั้งหมด.

(พุทฺธ)

ถึ. ศ. ๑๕/๕๕.

๒๕. นิทุทฺถํ ตนุทฺธิ สหะ ถีนํ ปมาเทน น สํวเส

อติมานะ น ตัญญุเตยฺย นิพพานมโนโส นโร.

คนที่นึกถึงพระนิพพาน พึงครอบงำความหลับ ความ
เกียจคร้าน ความท้อแท้, ไม่พึงอยู่ด้วยความประมาท ไม่พึงตั้ง
อยู่ในความทะนงตัว.

(พุทฺธ)

บุ. ศ. ๒๕/๕๑๘.

๓๐. นีราสตุตฺตี อนาคเต อตีตํ นานุโสจติ

วิเวกทสฺสึ สสฺสเสสฺสุ ทิฏฺฐีสุ จ น นิยุยติ.

ผู้ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ย่อมไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไป
แล้ว, ผู้เห็นความสังคในผัสสะทั้งหลาย ย่อมไม่ถูกชักนำไปในทิฏฐิ
ทั้งหลาย.

(พุทฺธ) บุ. ศ. ๒๕/๕๐๐. บุ. มหา. ๒๕/๒๖๔,๒๖๒.

๓๑. ปุราณํ นาภินนุเทยฺย นเว ขนฺติมกุพฺพเย

หิยฺยมานะ น โสเจยฺย อากาถํ น ลีโถ ลียา.

ไม่พึงเพลิดเพลिनของเก่า ไม่พึงทำความพอใจในของใหม่ เมื่อ
สิ่งนั้นเสื่อมไป ก็ไม่พึงเศร้าโศก ไม่พึงอาศัยค้นหา.

(พุทฺธ)

บุ. ศ. ๒๕/๕๑๘.

๓๒. มัจจุณาพุกาหโต โลโก ชราย ปริวาริโต

ตณฺหาสฺสเลน โอตินฺโน อิจฺฉาฐปายิโต สทา.

สัตว์โลกถูกมฤตยูขจัดแล้ว ถูกชราล้อมไว้ ถูกลูกศรคือตัณหา
เทียบแล้ว ถูกอิจฉาคูกรุ่นแล้วทุกเมื่อ.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๑๕/๕๕.

๓๓. มานุเปตา อัย ปชา มานคนฺธา มานวินิพฺพทฺธา

ทิกฺขิตฺสู พุยารมฺภกตา สํสารํ นาติวตฺตติ.

หมู่สัตว์นี้ประกอบด้วยมานะ มีมานะเป็นเครื่องร้อยรัด ถูก
มานะมัดไว้ ทำความแข่งดีเพราะทิกฺขิตฺสู ย่อมล่วงสงสารไปไม่ได้.

(พุทฺธ)

บุ. อุ. ๒๕/๑๕๓.

๓๔. มุพฺโพ อตฺถํ น ชานาติ มุพฺโพ ฐมฺมํ น ปสฺสติ

อนฺธตมํ ตทา โหติ ยํ โมโห สหเต นริ.

ผู้หลงย่อมไม่รู้ธรรมดา ผู้หลงไม่เห็นธรรม ความหลง
ครอบงำคนใดเมื่อใด ความมืดมิดย่อมมีเมื่อนั้น.

(พุทฺธ)

บุ. อิติ. ๒๕/๒๕๖. บุ. มหา. ๒๕/๑๘.

๓๕. ยสุส นตุถิ อิทํ เมติ ปเรสํ วาปี กิปิจนํ

มมตฺตํ โส อสํวิหนํ นตุถิ เมติ น โสจติ.

ผู้ใดไม่มีกังวลว่า นี้ของเรา นี้ของผู้อื่น ผู้นั้นเมื่อไม่ถือว่า
เป็นของเรา จึงไม่เศร้าโศกว่าของเราไม่มี ดังนี้.

(พุทฺธ) บุ. ศุ. ๒๕/๕๑๘. บุ. มหา. ๒๘/๕๓๔.

๓๖. โยช กาม อจฺจตุตริ สงคํ โลเก ทฺรจฺจยํ

น โส โสจติ นาชฺฌเนติ จินฺนุสโสต อพฺนฺชโน.

ผู้ใดข้ามพันทามในโลกและเครื่องข้อมที่ข้ามได้ยากในโลก, ผู้นั้น
ตัดกระแสตัณหาได้แล้ว ไม่มีเครื่องผูก, ชื่อว่าไม่เศร้าโศก ไม่
ยินดี.

(พุทฺธ) บุ. ศุ. ๒๕/๕๑๘. บุ. มหา. ๒๘/๕๒๗.

๓๗. โย เว อวิทฺวา อุปฺธิ กโรติ

ปฺนปฺปฺนํ ทฺกฺขมฺเปติ มนุโท

ตสฺมา ปชานํ อุปฺธิ น กยิรา

ทฺกฺขสฺส ชาติปฺปภวานุปฺสฺสึ.

ผู้ใดไม่รู้ ย่อมก่ออุปธิ ผู้นั้นเป็นคนเขลา เข้าถึงทุกข์บ่อย ๆ
เพราะฉะนั้น ผู้รู้เห็นแดนเกิดแห่งทุกข์ จึงไม่ควรก่ออุปธิ.

(พุทฺธ) บุ. ศุ. ๒๕/๕๓๔. บุ. จุ. ๓๐/๘๐,๘๑

๓๘. ลุกุโธ อตุถํ น ชานาติ ลุกุโธ ธมฺมํ น ปสฺสติ

อนฺธตมํ ตทา โหติ ยํ โลโภ สหเต นรํ.

ผู้โลก ย่อมไม่รู้orroด ผู้โลกย่อมไม่เห็นธรรม, ความโลภเข้า
ครอบงำคนใดเมื่อใด ความมีคมีดย่อมมีเมื่อนั้น.

(พุทฺธ) บุ. อิติ. ๒๕/๒๕๕. บุ. มหา. ๒๕/๑๗.

๓๙. วนํ ฉินฺทถ มา รุกฺขํ วนโต ชายตี ภยํ

เจตฺวา วนปฺปจ วนถปฺปจ นิพฺพนา โหถ ภิกฺขโว.

ท่านทั้งหลายจงตัดป่า (กิเลส) อย่าตัดต้นไม้, ภัยย่อมเกิด
จากป่า ภิกษุทั้งหลาย ! พวกท่านจงตัดป่า และสิ่งที่ตั้งอยู่ในป่าแล้ว
เป็นผู้ไม่มีป่า เกิด.

(พุทฺธ) บุ. ธ. ๒๕/๕๒.

๕. ขันติวรรค คือ หมวดอดทน

๔๐. ขนฺติ ธีรสฺส ลงฺกาโร ขนฺติ จตปฺ ตปฺสฺสโน

ขนฺติ พลํ ว ยตีนํ ขนฺติ หิตฺตฺสขาวหา.

ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ขันติเป็นตบะของผู้
 پاکเพียร ขันติเป็นกำลังของนักพรต ขันตินำประโยชน์สุขมาให้.

ศ. ม. ๒๒๒.

๔๐. น สุทธิ เสงเนน อตุถิ นปี เกวลี พุราหุมนโณ

น เจว ขนุติ โสรจจัม นปี โส ปรีนิพพุโต.

ความบริสุทธิ์ก็ดี ผู้ที่จะประเสริฐล้วนก็ดี ขันติและโสรัจจะก็ดี
จะเป็นผู้เย็นสนิทก็ดี ย่อมไม่มี เพราะการชำระล้าง (ด้วยน้ำ).

(โปธิสตุต)   ชุ. ชา. ปกัณณก. ๒๗/๓๗๖.

๔๒. นหตมตุถัม มหตีปี เสนา

สราชิกา ยุชฌมานา ลเถถ

ยัม ขนุติมา สปุปริโส ลเถถ

ขนุติพลสุฐุปสมตุติ เวรา.

เสนาแม่หมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชารบอยู่ ไม่พึงได้
ประโยชน์ที่สัตบุรุษผู้มีขันติพึงได้, (เพราะว่า) เวรทั้งหลายของผู้มี
ขันติเป็นกำลัง ย่อมสงบระงับ.

(โปธิสตุต)   ชุ. ชา. จตุตาพีส. ๒๗/๕๓๘.

๖. จิตตวรรค คือ หมวดจิต

๔๓. อนนตสุตจิตตสุต   อนนวาหตเจตโส

บุปฺปปปปหีนสุต   นตถิ ชาครโต ภยัม.

ผู้มีจิตอันไม่ห่อด้วยราคะ มีใจอันโทสะไม่กระทบแล้ว มีบุญ
และบาปอันละได้แล้ว ตื่นอยู่ ย่อมไม่มีภัย.

(พุทฺธ)   ชุ. ธ. ๒๕/๒๐.

๔๔. กุมภูปมํ กายมิมํ วิทิตวา

นกรูปมํ จิตฺตมิตํ ฤเกตฺวา

โยเชถ มารํ ปฏฺฐาเวชน

จิตฺตํ รกฺเข อนิเวสโน สฺยา.

บุคคลรู้กายนี้ที่เปรียบด้วยหม้อ ก็นั่งจิตที่เปรียบด้วยเมืองนี้แล้ว
พึงรบบมารด้วยอาวุธคือปัญญา และพึงรักษาแนวที่ชนะไว้ ไม่พึง
ยับยั้งอยู่.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๒๐.

๔๕. จิตฺเตน นียติ โลโก จิตฺเตน ปริกสฺสตี

จิตฺตสฺส เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสฺมนฺวตฺตุ.

โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตชักไป, สัตว์ทั้งปวงไปสู่อำนาจแห่ง
จิตอย่างเดียว.

(พุทฺธ)

ถ. ส. ๑๕/๕๔.

๔๖. ตณฺหาธิปนฺนา วตฺตลีสลพฺพธา

ลฺลขํ ตปํ วสฺสสฺสํ จรฺนตา

จิตฺตํ เนถํ น สมฺมา วิมุตฺตํ

หีนตฺตรูปา น ปารํจฺมา เต./B

ผู้ถูกตัณหาครอบงำ ถูกศีลพรตผูกมัด ประพฤติดีบะอัน
เศร้าหมองตั้งร้อยปี, จิตของเขาก็หลุดพ้นด้วยดีไม่ได้. เขามีตนแล้ว
จะถึงฝั่งไม่ได้.

(พุทฺธ)

ถ. ส. ๑๕/๔๐

๔๒. ทุนุณิคุคหสฺส ลหุโน ยตุถ กามนิปาติโน

จิตตสฺส ทมโถ สาธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ.

การฝึกจิตที่ข่มยาก ที่เบา มักตกไปในอารมณ์ที่น่าใคร่ เป็น
ความดี, (เพราะว่า) จิตที่ฝึกแล้ว นำสุขมาให้.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๑๕.

๔๘. ปทุญฺเฌจิตฺตสฺส น ผาติ โหติ

น จาปี นํ เทวตา ปุชฺชนฺติ

โย ภาตฺรํ เปตฺติกํ ตาปเตยฺยํ

อวปฺปจฺยํ ทุกกฺกมฺมการี.

ผู้ใดทำกรรมชั่ว ล่อลวงเอาทรัพย์สมบัติพี่น้องพ่อแม่ ผู้นั้นมีจิต
ชั่วร้าย ย่อมไม่มีความเจริญ แม้เทวดาก็ไม่บูชาเขา.

(นทีเทวตา)

พ. ชา. ติก. ๒๓/๑๒๐.

๔๕. ภิกฺขุ ลียา ฌายิ วิมุตฺตจิตฺโต

อากฺขฺเข เว หทยสฺसानุปตฺตี

โลกสฺส ปตฺวา อุกฺขยพฺพปฺปจ

สุเจตฺโส อนิสฺสลิโต ตทานิสฺโส.

ภิกษุเพ่งพินิจ มีจิตหลุดพ้น รู้ความเกิดและความเสื่อมแห่ง
โลกแล้ว มีใจดี ไม่ถูกกิเลสอาศัย มีธรรมนั้นเป็นอานิสงส์ พึงหวัง
ความบริสุทธิ์แห่งใจได้.

(เทวปุตฺต)

ส. ส. ๑๔/๗๓.

๕๐. โย อตีเนน จิตฺเตน อลีมนนโธ นโร
ภาวติ กุสลํ ชมฺมํ โยคกุเขมสุส ปตฺติยา
ปาปุณฺเณ อานุปุพฺเพน สพฺพสํโยชนกฺขณํ.

คนใดมีจิตไม่ทอดย มีใจไม่หคหู่ บำเพ็ญกุศลธรรม เพื่อ
บรรลุดุธรรมที่เกษมจากโยคะ พึงบรรลุดุธรรมเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งปวงได้.

(พุทฺธ)

บุ. ชา. เอก. ๒๗/๑๘.

๕๑. สุทฺททฺทสํ สุนิปุณฺเณ ยตฺถ กามนิปาตินํ

จิตฺตํ รกฺเขต เมธาวิ จิตฺตํ กุตุตฺตํ สุขาวหํ.

ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิตที่เห็นได้ยากนัก ละเอียดนัก มักตกไป
ในอารมณ์ที่น่าใคร่, (เพราะว่) จิตที่คุ้มครองแล้ว นำสุขมาให้.

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๑๕.

๕. ทานวรรค คือ หมวดทาน

๕๒. อเทฺยเยสุ อททํ ทานํ เทฺยเยสุ โย ปเวจฺฉติ

อาปาสุ พฺยสฺนํ ปตฺโต สหายํ อธิคจฺฉติ.

ผู้ใดไม่ให้ทานในคนที่ไม่ควรให้ ย่อมให้ในคนที่ควรให้. ผู้นั้น
ประสบความเลื่อมเพราะอันตราย ย่อมได้สหาย.

(โปธิสฺต)

บุ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๒๕.

๕๓. อเทยเยสุ ทท ทานํ เทยเยสุ นปฺปเวจฺจนติ

อาปาสุ พยสนํ ปตฺโต สหายํ นาธิคจฺจนติ.

ผู้ใดให้ทานในบุคคลที่ไม่ควรให้ ไม่ให้ในคนที่ควรให้. ผู้นั้น
ถึงความเสื่อมเพราะอันตราย ย่อมไม่ได้สหาย.

(โปธิสตฺต)

ขุ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๒๕.

๕๔. อนนฺโท พลฺโท โหติ วตุถฺโท โหติ วณฺณฺโท

ยานฺโท สุขฺโท โหติ ทิปฺโท โหติ จกฺขุโท.

ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้ผิวพรรณ ผู้ให้ยาน-
พาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักขุ.

(พุทฺธ)

สํ. ส. ๑๕/๔๔.

๕๕. ปนาปทาเยี ลภเต มนาปํ

อคฺคสุส ทาตา ลภเต ปุณฺณคํ

วรสุส ทาตา วรลาภี จ โหติ

เสฏฺเณทฺโท เสฏฺเณมุเปติ ๕านํ.

ผู้ให้ของชอบใจ ย่อมได้ของชอบใจ ผู้ให้ของเลิศ ย่อมได้
ของเลิศ ผู้ให้ของดี ย่อมได้ของดี ผู้ให้ของประเสริฐ ย่อมถึง
ฐานะอันประเสริฐ.

(พุทฺธ)

อง. ปปิจก. ๒๒/๕๖.

๘. รัมมวรรค คือ หมวดธรรม

๕๖. อตฺถงฺกตฺตฺส น ปมาณมตฺถิ

เยน นํ วชฺชี่ ตํ ตฺตฺส นตฺถิ

สพฺเพสุ ฐมฺเมสุ สมฺมุตฺเตสุ

สมฺมุตฺตา วาทปถาปี สพฺเพ.

ท่านผู้ดับไป (คือปรินิพพาน) แล้ว ไม่มีประมาณ, จะฟังกล่าวถึงท่านนั้นด้วยเหตุใด เหตุนั้นของท่านก็ไม่มี, เมื่อธรรมทั้งปวง (มีขั้นเป็นต้น) ถูกเพิกถอนแล้ว แม้คลองแห่งถ้อยคำที่จะพูดถึง (ว่าผู้นั้นเป็นอะไร) ก็เป็นอันถูกเพิกถอนเสียทั้งหมด.

(พุทฺธ) บุ. ส. ๒๕/๕๓๕.

บุ. จุ. ๓๐/๑๓๕.

๕๗. อาทานตณฺหํ วินยฺเยถ สพฺพํ

อฺภูทฺธํ อโธ ติริยํ วาปี มชฺฌเณ

ยํ ยํ หิ โลกสุมี อฺปาทียนฺตฺติ

เตเนว มาโร อนฺเวติ ชนฺดู.

ฟังจัดค้นหาที่เป็นเหตุถือนั้นทั้งปวง ทั้งเบื้องสูง เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ท่ามกลาง, เพราะเขาถือนั้นสิ่งใด ๆ ในโลกไว้ มารย่อมติดตามเขาไป เพราะสิ่งนั้น ๆ.

(พุทฺธ) บุ. ส. ๒๕/๕๔๖.

บุ. จุ. ๓๐/๒๐๒.

๕๘. อัจฉินุท สิเนหมตฺตโน

กมุทํ สารทิกวํ ปาณินา

สนฺติมคฺคเมว พุรุหย

นิพฺพานํ สุคเตน เทลิตํ.

จงเค็ดเชื้อโยของตนเสี่ย เหมือนเอาฝ่ามือเค็ดบัวในฤดูแล้ง จง
เพิ่มพูนทางสงบ (ให้ถึง) พระนิพพานที่พระสุคตแสดงแล้ว.

(พุทฺธ)

พ. ฐ. ๒๕/๕๓.

๕๙. โอบทญฺยานุสาเสยฺย อสพฺภา จ นิวารเย

สติ หิ โส ปิโย โหติ อสํ โหติ อปฺปิโย.

บุคคลควรเตือนกัน ควรสอนกัน และป้องกันจากคนไม่ดี
เพราะเขาย่อมเป็นที่รักของคนดี แต่ไม่เป็นที่รักของคนไม่ดี.

(พุทฺธ)

พ. ฐ. ๒๕/๒๕.

๖๐. กามเสฺ พุรฺหมจฺริยวา วีตตณฺโห สทา สโต

สงฺขาย นิพฺพุโต ภิกฺขุ ตสฺส โน สนฺติ อปิฉิตา.

ภิกษุผู้เห็นโทษในกาม มีความประพฤติประเสริฐ ปราศจาก
ตัณหา สติทุกเมื่อ พิจารณาแล้ว ดับกิเลสแล้ว ย่อมไม่มีความ
หวั่นไหว.

(พุทฺธ) พ. สุ. ๒๕/๕๓๑.

พ. จุ. ๓๐/๓๕.

๖๑. ขตุติโย จ อชฺมมฺภูโ๕ เวสุโ๓ จาชฺมมนิสฺสุติโ๓

เต ปริจฺจุชฺชฺโ๓ โลก โอุปฺปชฺชนฺติ ทฺวคฺคฺติ.

กษัตริย์ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม และแพศย์ [คนสามัญ] ไม่
อาศัยธรรม คนทั้ง ๒ นั้นละโลกแล้ว ย่อมเข้าถึงทุกติ.

(โปธิสตฺต)

บุ. ชา. ปฎิจก. ๒๗/๑๗๕.

๖๒. กตฺทฺธิโน วิโสภสฺส วิปฺปมฺุตตฺส สพฺพธิ

สพฺพคฺนฺอฺปฺปหฺนฺสฺส ปฺริพาโ๓ น วิชฺชฺติ.

ท่านผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว หายโศก หลุดพ้นแล้วในธรรม
ทั้งปวง ละกิเลสเครื่องรัดทั้งปวงแล้ว ย่อมไม่มีความเร่าร้อน.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๒๗.

๖๓. จเช ฐนํ อํกุวฺรสฺส เหตุ

อํกุํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน

อํกุํ ฐนํ ชีวิตฺ๓จาปี สพฺพํ

จเช นโร ฐมฺมมฺนุสฺสรนฺโต.

พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ, เมื่อรักษาชีวิตพึงสละอวัยวะ,
เมื่อคำนึงถึงธรรม พึงสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิต ทุกอย่าง.

(โปธิสตฺต)

บุ. ชา. อสีติ. ๒๘/๑๔๗.

๖๔. ฉนุทชาโต อนกุขาเต มนสา จ สุโธ ลียา

กามะ จ อปฺภิปุทฺธจิตฺโต อุทฺธฺโธโตติ วุจฺจติ.

พึงเป็นผู้พอใจและประทับใจในพระนิพพานที่บอกไม่ได้ ผู้มีจิต
ไม่ติดกาม ท่านเรียกว่าผู้มีกระแสอยู่เบื้องบน.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๔๔.

๖๕. ชินฺจฺจมา ปรมมา โรคา สงฺขารา ปรมมา ทุกฺขา

เอตํ ตฺวา ยถาภูตํ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง รู้ข้อนั้น
ตามเป็นจริงแล้ว คังเสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๔๒.

๖๖. ชีรฺนฺติ เว ราชฺรธา สุจิตฺตา

อโธ สรฺรํปิ ชรํ อุเปติ

สทฺปิจ ฆมฺโม น ชรํ อุเปติ

สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺติ.

ราชรถอันงดงามย่อคร่ำคร่า แม้ร่างกายก็เข้าถึงชรา ส่วนธรรม
ของสัตบุรุษย่อไม่เข้าถึงชรา สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นย่อมรู้กันได้.

(พุทฺธ)

ถ. ส. ๑๕/๑๐๒.

๖๗. เต ฌายีโน สาทติกา นิจจํ ทพฺพปรุกกมา

ผุสฺสนฺติ ธีรา นิพฺพานํ โยคฺกุเขมํ อนุตฺตรํ.

ผู้ฉลาดนั้นเป็นผู้เฟื่องพินิจ มีเพียรติดต่อ บากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์
ย่อมถูกต้องพระนิพพานอันปลอดจากโยคะ หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้.

(พุทฺธ)

ขุ. ฐ. ๒๕/๑๘.

๖๘. ทุกฺขเมว हि สมฺโภติ ทุกฺขํ ติฏฺเฐติ เวติ จ

นาปฺปฺตร ทุกฺขา สมฺโภติ นาปฺปฺตร ทุกฺขา นิรุหฺณติ.

ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์ย่อมตั้งอยู่ และเสื่อมไป นอกจากทุกข์
ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ.

(วชิราภิกฺขุณี) สํ. ส. ๑๕/๑๕๕.

ขุ. มหา. ๒๕/๕๓๖.

๖๙. ฌมฺโฆ ปโป มหาราช อฌมฺโฆ ปน อูปโป

อฌมฺโฆ นิรยํ เนติ ฌมฺโฆ ปาเปติ สุกฺคิ.

มหาราช! ธรรมเป็นทาง (ควรดำเนินตาม) ส่วนอธรรมนอกกลุ่ม
นอทาง (ไม่ควรดำเนินตาม) อธรรมนำไปนรก ธรรมให้
ถึงสวรรค์.

(โพธิสฺสฺต)

ขุ. ชา. สฎฺเฐ. ๒๘/๓๕.

๗๐. นนุทิสฺสโปชโน โลโก วิตกุกุสฺส วิจาร์ณา

ตณฺหาย วิปฺปหานน นินฺพพานํ อิติ วุจฺจติ.

สัตว์โลกมีความเพลินเป็นเครื่องผูกพัน มีวิตกเป็นเครื่องเที่ยวไป
ท่านเรียกว่านิพพาน เพราะละตัณหาได้.

(พุทฺธ) บุ. สุ. ๒๕/๕๔๗.

บุ. ฐ. ๓๐/๒๑๖,๒๑๗.

๗๑. นาโปตฺตร โภชณาตปฺสา นาโปตฺตร อิทฺทริยสํวรา

นาโปตฺตร สพฺพนิสฺสคฺคา โสตุถิ ปสฺสามิ ปาณินํ.

เรา (ตถาคต) ไม่เห็นความสวัสดิของสัตว์ทั้งหลาย นอกจาก
ปัญญา ความเพียร ความระวังตัว และการสละสิ่งทั้งปวง.

(พุทฺธ)

ส. ส. ๑๕/๗๕.

๗๒. ปุจฺจกฺขนฺธา ปริปิปาตา ติญฺญนฺติ ฉินฺนมฺมูลกา

ทฺถกฺกขโย อนฺุปฺตฺโต นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโว.

เบญจขันธ์ที่กำหนดรู้แล้ว มีรากขาดตั้งอยู่ ถึงความสิ้นทุกข์
แล้ว ก็ไม่มีภพต่อไปอีก.

(พุทฺธมทตฺตเถรี)

บุ. เถร. ๒๖/๓๓๔.

๗๓. ปตุตา เต นิพพานํ เย ยุตฺตา ทสฺพลสฺส ปาวจเน

อุปฺโปสฺสสุกฺกา มฺเณนฺติ ชาตีมรณปฺพานาย.

ผู้ใดประกอบในธรรมวินัยของพระทศพล มีความขวนขวายน้อย
พากเพียรระลึกราย ผู้นั้นย่อมบรรลुพระนิพพาน.

(สุมเมธาเถร)

ช. เถรี. ๒๖/๕๐๒.

๗๔. พหุสฺสุตฺตํ อุปาเสยฺย สุตฺตํ น วนาสเย

ตํ มฺถํ พุรฺหมจฺริยสฺส ตสฺมา ฆมฺมชโร ลียา.

ฟังนั่งไกลผู้เป็นพหูสูต และไม่ฟังทำสตะให้เสื่อม สุตะนั้นเป็น
รากแห่งพหุจรรย เพราะฉะนั้น ควรเป็นผู้ทรงธรรม.

(อานนฺทเถร)

ช. เถร. ๒๖/๔๐๖.

๗๕. มคฺคานญฺเญคฺคิโก เสฏฺโธ สจฺจานํ จตุโร ปทา

วิราโค เสฏฺโฐ ฆมฺมานํ ทิปทานํ จกฺขุมา.

บรรดาทางทั้งหลาย ทางมีองค์ ๘ ประเสริฐสุด, บรรดาสัจจะ
ทั้งหลาย บท ๔ ประเสริฐสุด, บรรดาธรรมทั้งหลาย วิราคธรรม
ประเสริฐสุด, และบรรดาสัตว์ ๒ เท้าทั้งหลาย พระพุทธเจ้าผู้มีจักขุ
ประเสริฐสุด.

(พุทฺธ)

ช. ๒. ๒๕/๕๑.

๗๖. ยตุถ นามปฺจ รูปปฺจ อเสถ์ อุปฺรุชฺฌติ

วิปฺปาณสฺส นโรเรน เอตฺถเตถ์ อุปฺรุชฺฌติ.

นามและรูปย่อมดับไม่เหลือในที่ใด นามและรูปนี้ย่อมดับในที่นั้น
เพราะวิญญาณดับ.

(พุทฺธ) บุ. สฺ. ๒๕/๕๓๑.

บุ. ฐ. ๓๐/๒๑.

๗๗. ยมฺหิ สจฺจปฺจ ฆมฺโม จ อหิงฺสา สปฺปโม ทโม

เอตฺถทริยา เสวนฺตุติ เอตํ โลเก อนามตํ.

สัจจะ ธรรมะ อหิงสา สัจญญะ และทมะ มีอยู่ในผู้ใด อารยชน
ย่อมคบผู้นั้น นั่นเป็นธรรมอันไม่ตายในโลก.

(อุปสมพฺหาโพธิสฺสฺต)

บุ. ชา. ทฺก. ๒๗/๕๘.

๗๘. ยานิ โสทานิ โลกสฺมี สติ เตสํ นิวารณํ

โสทานํ สํวรํ พุริมิ ปปฺปาเยเต ปิถียฺเยเร.

กระแสดเหล่าใดมีอยู่ในโลก สติเป็นเครื่องกั้นกระแสดเหล่านั้น
เรากล่าวว่าสติเป็นเครื่องกั้นกระแสด กระแสดเหล่านั้นอันบุคคลปิดกั้นได้
ด้วยปัญญา.

(พุทฺธ) บุ. สฺ. ๒๕/๕๓๐.

บุ. ฐ. ๓๐/๑๖,๒๐.

๗๕. เย สนฺตจิตฺตา นิปกา สติมนฺโต จ ฌายีโน

สมฺมา ฌมฺมํ วิปสฺสนฺติ กามเสฺ อเนกฺจโน.

ผู้มีจิตสงบ มีปัญญาเครื่องรักษาตัว มีสติ เป็นผู้เพ่งพินิจ
ไม่เื่อยในกาม ย่อมเห็นธรรมโดยชอบ.

(พุทฺธ)

พ. อิติ. ๒๕/๒๖๐.

๘๐. โย จ ปปฺปจํ หิตฺวาน นิปฺปปฺปจฺปะเท รโต

อาราธยิ โส นิพฺพานํ โยคฺกุเขมฺมํ อนฺตฺตรํ.

ผู้ใดละปญฺจธรรมที่ทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ยินดีในธรรมที่ไม่มี
สิ่งทำให้เนิ่นช้า ผู้นั้นก็บรรลฺพระนิพพานอันปลอดจากโยคะ ไม่มี
ธรรมอื่นยิ่งกว่า.

(สารีปุตฺต)

อง. ฌก. ๒๒/๓๒๕.

๘๑. สกํ หิ ฌมฺมํ ปริปฺนฺณมฺหาหุ

อปฺปสฺส ฌมฺมํ ปน หีนมฺหาหุ

เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ

สกํ สกํ สมฺมตีมฺหาหุ สจฺจํ.

สมณพราหมณ์บางเหล่ากล่าวธรรมของตนว่าบริบูรณ์, แต่
กล่าวธรรมของผู้อื่นว่าเลว (บกพร่อง), เขาย่อมทะเลาะวิวาทกัน
แม้ด้วยเหตุนี้ เพราะต่างก็กล่าวข้อสมมติของตน ๆ ว่าเป็นจริง.

(พุทฺธ) พ. ส. ๒๕/๕๑๑.

พ. มหา. ๒๕/๓๘๓.

๘๒. สมมุปปธานสมฺปนฺโน สติปญฺเฑนโกจโร

วิมุตฺตีกุสุมสฺปิณฺโน ปรีนินฺพพายิสฺสตุยนาสโว.

ผู้ถึงพร้อมด้วยสัมมัตถุปธาน มีสติปัญญาเป็นอารมณ์ คาดาย
ด้วยดอกไม้คือวิมุตติ หอาสวะมิได้ จักปรีนินพพาน.

(เทวสภเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๒๘๒.

๘๓. สฺสุขํ วัต นินฺพพานํ สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ

อโสกํ วัริชํ เขมํ ยตุถ ทุกขํ นินฺรุณฺตติ.

พระนินพพานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ไม่มีโสก
ปราศจากทุกข์ เกษม เป็นที่ดับทุกข์ เป็นสุขดีหนอ.

(หาริตเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๐๕.

๘๔. โสฺรจจํ อวิหีสํ จ ปาทา นาคสฺส เต ทฺเว

สติ จ สมฺปชฺฌจ จรณา นาคสฺส เต ปเร.

โสรัจจะและอวิหีสานั้น เป็นช้างเท้าหลัง สติและสัมปชัญญะ
นั้น เป็นช้างเท้าหน้า.

(อุทายีเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๖๘.

๘๕. หีนํ ฌมมํ น เสเวยย ปมาเทน น สํวเส

มิจฉาติฏฐี น เสเวยย น ลียา โลกาทุณโน.

ไม่ควรเสพธรรมที่เลว ไม่ควรอยู่กับความประมาท ไม่ควร
เสพมิจฉาติฏฐี ไม่ควรเป็นคนรกโลก.

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๓๗.

๘๖. หีนเนน พุรหุมาจริเยน ขตุติเย อุปปชฺชติ

มชฺฌิเมเน จ เทวตุตํ อุตฺตเมเน วิสุชฺฌติ.

บุคคลย่อมเข้าถึงความเป็นกษัตริย์ ด้วยพรหมจรรย์อย่างเลว,
ถึงความเป็นเทวดา ด้วยพรหมจรรย์อย่างกลาง, ย่อมบริสุทธ์ ด้วย
พรหมจรรย์อย่างสูง.

(พุทฺธ)

บุ. ชา. มหา. ๒๘/๑๕๕.

๘. ปกิรณกาวรรค คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

๘๗. อจินติตมปิ ภวติ จินติตมปิ วินสฺสติ

น หิ จินฺตมยา โภคา อิตฺถิยา ปุริสฺสฺส วา.

สิ่งที่ไม่ได้คิดไว้ ย่อมมิได้. สิ่งที่ได้คิดไว้ ก็เสียหายได้, โภคะ
ของสตรีหรือบุรุษที่สำเร็จได้ด้วยนึกเอาไม่มีเลย.

(มหาชนกโพธิสฺสตุต)

บุ. ชา. มหา. ๒๘/๑๖๗.

๘๘. อชฺมตฺตปฺจ พหิทฺธา จ เวทณํ นาภินนฺทโต

เอวํสทฺตสฺส จรโต วิปฺปาณํ อปรุชฺชตฺติ.

บุคคลไม่เพตินเวทนา ทั้งภายในทั้งภายนอก มีสติดำเนินอยู่
อย่างนี้ วิญญาณย่อมดับ.

(พุทธ) บุ. ศุ. ๒๕/๕๔๗.

บุ. จุ. ๓๐/๒๑๘.

๘๙. อชฺมตฺตเมว อุปสเม

นาปฺปโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺย

อชฺมตฺตํ อุปสนฺตสฺส

นตฺถิ อตฺตํ กฺวโต นีรตฺตํ วา.

ภิกษุพึงสงบกิเลสและบาปธรรมที่เป็นภายในเสีย, ไม่พึงแสวง
หาความสงบจากที่อื่น, เมื่อระงับภายในได้แล้ว สิ่งที่จะพึงยึดถือใหม่
ย่อมไม่มี สิ่งที่ยึดถือไว้จำจะสละจะมีแต่ไหน.

(พุทธ) บุ. ศุ. ๒๕/๕๑๔.

บุ. มหา. ๒๕/๔๒๕,๔๒๖.

๙๐. อปฺปสฺสทาทา ทุกฺขา กามา นตฺถิ กามา ปรี ทุกฺขํ.

เย กามे ปฏฺิเสวนฺติ นีรยฺนเต อุปปชฺชเร.

กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก ทุกข์อันยิ่งกว่ากาม
ไม่มี ผู้ใดส้องเสพกาม ผู้นั้นย่อมเข้าถึงนรก.

(โพธิสตุต)

บุ. ชา เอกาทสก. ๒๗/๓๑๕.

๕๑. อพฺยาปชฺโณ ลียา เอวํ สจฺจวาทิ จ มาณโว

อสุมา โลกา ปรี โลกํ เอวํ เปจฺจ น โสจติ.

พึงเป็นคนไม่เบียดเบียน (ผู้อื่น) และกล่าวคำสัตย์อย่างนี้ ละ
ไปจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก.

(พุทฺธ)

บุ. ชา. มหา. ๒๘/๓๓๒.

๕๒. อลฺโส คิหิ กามโภคิ น สาทฺธุ

อสฺสํโถ ปพฺพชิต น สาทฺธุ

ราชา น สาทฺธุ อนิสฺมมการี

โย ปญฺชิต โภชนํ ตํ น สาทฺธุ.

กฤหฺสถ์ผู้บริโภครักเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่ดี, บรรพชิตไม่
สำรวม ก็ไม่ดี พระราชาไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำ ไม่ดี.

บัณฑิตมักโกรธ ก็ไม่ดี.

(โปธิสตุต)

บุ. ชา. วิส. ๒๗/๔๔๖.

๕๓. อสฺสเร สฺสรมติโน สฺสเร จาสฺสเรทสฺสโน

เต สฺสริ นาทิจจฺจนฺติ มีจฺจาสงฺกปฺปโจจฺรา.

ผู้เข้าใจสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ และเห็นสิ่งที่เป็นสาระว่า
ไม่เป็นสาระ เขามีความดำริผิดเป็นโจร จึงไม่ประสบสิ่งที่เป็นสาระ.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๑๖.

๕๔. อตีตํ นานุโสจนฺติ   นปฺปชปฺปนฺติ นาคตํ

ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปนฺติ   เตน วณฺโณ ปสฺสตี.

บุคคลไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ไฝหาสิ่งที่ยังมาไม่ถึง,
ยังชีวิตให้เป็นไปด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะเหตุนี้ ฌีวพรรณ
ย่อมผ่องใส.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๑๕/๗.

๕๕. อนวญฺจิตจิตฺตสฺส   ลหฺหุจิตฺตสฺส ทฺพฺภิน

นิจฺจํ อทฺฐวสฺสิตฺตสฺส   สุขภาโว น วิหฺชตี.

เมื่อมีจิตใจไม่หนักแน่น เป็นคนใจเบา มักประทุษร้ายมิตร
มีความประพฤติกดึกลับกลอกเป็นนิตย์ ย่อมไม่มีความสุข.

(สิงฺกิลโพธิสฺต)

บุ. ชา. จตุกฺก. ๒๗/๑๔๒.

๕๖. อิตฺถิธฺตฺโต สุราธฺตฺโต   อกฺขธฺตฺโต จ โย นโร

ลทฺธํ ลทฺธํ วินาสตี   ตํ ปราภวตี มฺหิ.

คนใดเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงการพนัน
ย่อมล้างผลาญทรัพย์ที่ตนได้แล้ว ๆ. ข้อนี้เป็นเหตุแห่งผู้ฉิบหาย.

(พุทฺธ)

สุ. บุ. ๒๕/๓๔๗.

๕๗. อิติถิ มลํ พุรหมจริยสุตฺต เอตฺถายํ สชฺชเต ปชา

ตโป จ พุรหมจริยปฺปจํ ตํ สนิทานมโนทกํ.

หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์ ประชาชนนี้ซึ่งอยู่ในหญิงนี้
ตบะและพรหมจรรย์เป็นเครื่องอาบ ไม่ใช่ น้ำ.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๑๕/๕๒.

๕๘. อุปนิยติ ชีวิตมปฺปมา

ชรุปนิตฺตสฺส น สนฺติ ตาณา

เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน

โลกามิสํ ปชเห สนฺติเปกฺโข.

ชีวิตคืออายุอันน้อยนี้ ถูกฆรรณำเข้าไป เมื่อสัตว์ถูกฆรรณำ
เข้าไปแล้ว ย่อมไม่มีเครื่องต้านทาน ผู้ถึงเห็นภัยในภณะนั้น มุ่ง
ความสงบ พึ่งละโลกามิสเสีย.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๑๕/๗๗.

๕๙. อุปฺสนฺโต อุปฺโรโต มนฺตภาณิ อนุทฺธโต

ฐนาติ ปาปเก ชมฺเม ทุมปตฺตํ มาตุโต.

ผู้สงบ เว้นบาป ฉลาดพูด ไม่ฟังชาน ย่อมขจัดบาปกรรม
เสียได้ เหมือนลมกำจัดใบไม้ฉะนั้น.

(มหาโกฏฐิตเถร)

ชฺ. เถร. ๒๖/๒๖๐.

๑๐๐. เหวอเจ สตุตา ชานเยญฺญํ ทุกุขายํ ชาติสมภโว

น ปาโณ ปาณินํ หปุเป ปาณมาตี หิ โสจติ.

ถ้าสัตว์พึงรู้อย่างนี้ 'ชาติสมภพนี้เป็นทุกข์' สัตว์ก็ไม่ควร
ฆ่าสัตว์ เพราะผู้ฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศก.

(รุกขเทวตาโพธิสตุต) ชุ. ชา. เอก. ๒๗/๖.

๑๐๑. กามesu นากิชิชฌเยย มนसानาวิโล สिया

กุสโล สพุพหมุมานํ สโต ภิกุขุ ปริพุพเช.

ภิกษุไม่ควรคิดในกามทั้งหลาย ควรมีใจไม่ขุ่นมัว ควรเป็น
ผู้ฉลาดในธรรมทั้งปวง ควรมีสติอยู่ทุกอิริยาบถ.

(พุทฺธ) ชุ. สุ. ๒๕/๕๓๑. ชุ. จู. ๓๐/๒๖.

๑๐๒. ตานิ เอตานิ ทิฏฺเฐานิ ภวเนตฺติ สมุหตา

อุจฺฉินฺนํ มุถํ ทุกุขสุต นตฺถิทานิ ปุณฺพภโว.

เห็นอริยสังแล้ว ถอนค้นหาผู้นำไปสู่ภพได้แล้ว ตัดมูลรก
แห่งทุกข์ขาดแล้ว ย่อมไม่มีภพอีกต่อไป.

(พุทฺธ) ที. มหา. ๑๐/๑๐๗.

๑๐๖. ชมมาราโม ชมมรโต ชมมํ อนุวิจินฺตยํ

ชมมํ อนุสุตฺรํ ภิกฺขุ สทฺธชฺชมา น ปริหายติ.

ภิกษุที่นรมยยินดีในธรรม ใคร่ครวญธรรม และระลึกถึงธรรม
อยู่เนื่อง ๆ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๖๕.

๑๐๗. ปตฺถิ โลเก รโห นาม ปาปกมมํ ปกฺกพฺพโต

ปฺลฺลสฺสนฺติ วนฺณฺตานิ ตํ พาลो มํปฺปเต รโห.

ชื่อว่าที่ลับของผู้ทำความชั่วไม่มีอยู่ในโลก, คนทั้งหลายเห็นเป็น
ป่า แต่คนเขลาสำคัญที่นั่นว่าเป็นที่ลับ.

(โปธิสฺสฺต)

พ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๓๑.

๑๐๘. น ตานกามสฺส ทโม อิธตฺถิ

น โมนมตฺถิ อสฺมาหิตสฺส

เอโก อรฺปฺเป วิหฺรณฺมปมตฺโต

น มจฺจุเชยฺยสฺส ตเรยฺย ปาริ.

ในโลกนี้ ผู้ที่ชอบถือตัว ย่อมไม่มีการฝึกตน, ตนมีใจไม่
มั่นคง ย่อมไม่มีความรู้, ผู้ประมาทแม้อยู่ในป่าคนเดียว ก็ข้ามฝั่ง
แห่งแดนมฤตยูไม่ได้.

(เทวตา)

ส. ส. ๑๕/๖.

๑๐๘. น ปเรถั วิโลมานิ   น ปเรถั กตากถั

อตฺตโน ว อเวกฺเขยฺย   กตานิ อกตานิ จ.

ไม่ควรฟังคำก้าวร้าวของคนอื่น, ไม่ควรมองดูการงาน
ของคนอื่นที่เขาทำแล้วยังไม่ได้ทำ, ควรพิจารณาแต่การงานของ
ตนที่ตนทำแล้วและยังไม่ได้ทำเท่านั้น.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๒๑.

๑๐๙. ปมาทํ ภยโต ทิสฺวา   อปฺปมาทปฺปจ เจมโต

ภาวเณญฺจํคิํ มคฺคํ   เอสา พุทฺธานุสสาสนี.

เห็นความประมาทเป็นภัย และเห็นความไม่ประมาทเป็นความ
ปลอดภัยแล้ว ฟังเจริญมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นพุทธานุศาสนี.

(พุทฺธ)

บุ. จริยา. ๓๓/๕๕๕.

๑๑๐. ปิยานํ อทฺตสนํ ทุกฺขํ   อปฺปิยานปฺปจ ทฺตสนํ

ตฺตมา ปิยํ น กยิราถ   ปิยาปาโย हि ปาปโก.

การไม่เห็นสิ่งที่รักเป็นทุกข์ และการเห็นสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์
เหตุนี้ จึงไม่ควรทำอะไรให้เป็นที่รัก เพราะความพรากจากสิ่งที่
รัก เป็นการทรมาน.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๔๓.

๑๑๒. มจฺจนฺนพฺภาทโต โลโก ปริกฺขิตฺโต ชราย จ

หฺมฺมิตฺติ นิจฺจมตฺตทาโณ ปตฺตทฺถนุทฺทว ตกฺกโร.

โลกถูกมฤตยูกำจัด ถูกขราล้อมไว้ ไม่มีผู้ต้านทาน ย่อม
เดือดร้อนเป็นนิตย์ คุณคนต้องโทษต้องทำตามอาชญาจะนั้น.

(สิริมณฑลเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๓๕.

๑๑๓. ยํ ลภติ น เตน ตฺสฺสติ

ยํ ปตฺเตติ ลภฺธํ หีเพติ

อิจฺฉา หิ อนนฺตโคจฺรา

วิกติจฺฉานํ นโม กโรมฺ เส.

บุคคลได้สิ่งใด ไม่ยินดีด้วยสิ่งนั้น, ปรรณาสั่งใด คูหมิ่น
สิ่งที่ได้แล้วนั้น, เพราะความต้องการไม่มีที่สุด, พวกเราจงทำความ
นอบน้อมผู้ปราศจากความต้องการเถิด.

(โพธิสตุต)

บุ. ชา. ทุก. ๒๗/๕๔.

๑๑๔. ยถาหิ อญฺคสมฺภารา โหติ สทฺโท รโถ อิติ

เอวํ ขนฺนเชตฺถ สนฺนเตตฺถ โหติ สทฺโตติ สมฺมตฺติ.

เหมือนอย่างว่า เพราะคุณส่วนทั้งหลายเข้า เสี่ยงว่ารถย่อมมี
คันไค เมื่อขั้นทั้งหลายยังมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์ ย่อมมี คันนั้น.

(วชิราภิกฺขุณี) ตั. ศ. ๑๕/๑๕๘. บุ. มหา. ๒๕/๕๓๖.

๑๑๕. ยถาปี มูเล อนุปทุทเว ทพฺเห

ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปฺนเรว รุหฺติ

เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนุหเต

นิพฺพตฺตติ ทฺกขฺมิตฺถํ ปฺนปฺปฺนํ.

เมื่อรากยังมั่นคงไม่มีอันตราย ต้นไม้แม้ถูกตัดแล้วย่อมงอกได้
อีกฉันใด, เมื่อตัณหาตัณษียังไม่ถูกกำจัดแล้ว ทุกข์นี้ย่อมเกิดรำไป
ฉันนั้น.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๖๐.

๑๑๖. ยสฺส ราโค จ โสโส จ อวิชฺชา จ วิวาชิตา

โส อิมํ สมฺมทฺถํ สกาหํ สรกฺขสํ

สตฺถมฺภิยํ สฺวทิตฺตรํ อจฺจตฺริ.

ผู้ตำรอกราคะโทสะและอวิชาได้แล้ว ชื่อว่าได้ข้ามทะเลที่มี
มีสัตว์ร้าย มีผู้ร้าย มีภัยจากคลื่น อันข้ามไปได้ยากนักนี้.

(พุทฺธ)

ถ. สพ. ๑๘/๑๕๗.

๑๑๗. ยสฺมึ กามา น วสฺนฺติ ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ

กถฺกถา จ โย ติณฺโณ วิโมกฺโข ตสฺส นาปโร.

ผู้ใดไม่มีกามอยู่ ผู้ใดไม่มีตัณหา และผู้ใดข้ามความสงสัย
ได้, ผู้นั้นย่อมมีความพ้น ที่ไม่แปรผันเป็นอย่างอื่นอีก.

(พุทฺธ) พ. สุ. ๒๕/๕๔๓.

พ. จุ. ๓๐/๑๗๐.

๑๑๘. โย ทุกุขมทุกุทจิ ยโตนิทานัน

กามเสฐ โส ชนตุ กถิ นเมยยุ

อุปธิ วิทิตวาน สจฺโคติ โลก

ตสฺเสว ชนตุ วินยาย ลิกฺเข.

ผู้ใดเป็นทุกข์ว่าเกิดเพราะกาม, ผู้นั้นจะพึงน้อม (จิต) ไปใน
กามได้อย่างไร, ผู้รู้จักอุปธิว่าเป็นเครื่องข้องในโลกแล้ว พึงศึกษา
เพื่อกำจัดอุปธิเสีย.

(พุทฺธ)

ดี. ส. ๑๕/๑๓๐.

๑๑๙. โย เว ตํ สหตี ชมฺมิ ตณฺหํ โลก ทุรจฺจยํ

โสกา ตมฺหา ปปตฺนติ อุกพิณฺทว โปกฺขรา.

ผู้ใดครอบงำตัณหาลามก อันล่วงได้ยากในโลก ความโศก
ทั้งหลายย่อมตกไปจากผู้นั้น เหมือนหยาดน้ำตกจากใบบัวฉะนั้น.

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๖๐.

๑๒๐. รเสฐ เคธ อกรํ อโลโล

อนนฺโปกฺโกโปตี สปทานจาริ

กุเล กุเล อปฺปฏิพฺทชฺจิตฺโต

เอโก จเร ขกุควิสานกปโป.

ผู้ไม่โลเล ไม่ทำความคิดในรส ไม่เลียดผู้อื่น เทียว
บิณฑบาตตามลำดับ มีจิตไม่คิดในสกุล พึงเทียวไปผู้เดียวเหมือน
นอแรด.

(พุทฺธ) บุ. ส. ๒๕/๓๓๗.

บุ. ฐ. ๓๐/๔๐๖.

๑๒๑. รัตตสุต มุนิโน จรโต กามesu อนเปกฺขิโน

โอมติณฺณสุต ปิหฺยนฺติ กามesu คฺริตา ปชา.

มุนิผู้ประพติตนเป็นคนว่าง ไม่เฝ้าใຍในกรม ข้ามโອชะ
ได้ ประชาชนผู้ยังติดในกามก็ชอบ.

(พุทฺธ)

พ. ศ. ๒๕/๔๕๔.

๑๒๒. วิทฺวา จ โย เวทฺถุ นโร อิท

ภวาทเว สงฺกมิมิ วิสซุช

โส วิตตณฺโห อนินฺโฆ นโรโส

อตาริ โส ชาติชฺรนฺติ พฺรุมิ.

ผู้ใคร้จบพระเวทในโลกนี้ สละเครื่องข้องในภพน้อยใหญ่ได้
แล้ว, ผู้นั้นปราศจากตัณหา ไม่มีทุกข์ ไม่มีความทะเยอทะยาน, เรา
กล่าวว่า เขาข้ามชาติและชราได้.

(พุทฺธ)

พ. ศ. ๒๕/๕๓๖.

พ. จ. ๓๐/๑๐๔,๑๐๗

๑๒๓. วิเวกปิเปว ลิกฺขเขตฺต เอตทริยานมุตฺตมํ

เตน เสฏฺโฐ น มปิเปถ ส เว นิพฺพานสนฺติเก.

พึงศึกษาวิเวก ซึ่งเป็นคุณอันสูงสุดของพระอรិยะทั้งหลาย, ไม่
ถือตัวว่าเป็นผู้ประเสริฐเพราะวิเวกนั้น ผู้นั้นแล ชื่อว่าปฏิบัติใกล้พระ
นิพพาน.

(พุทฺธ)

พ. ศ. ๒๕/๔๕๔.

พ. มหา. ๒๕/๑๕๑.

๑๒๔. สงฺเกยฺย สฺกฺกิตฺตพฺพานิ รกฺขเยยฺยานาคํ ภยํ

อนาคตภยา ธีโร อูโร โลเก อเวกฺขติ.

พึงระวังภัยที่ควรระวัง พึงระวังภัยที่ยังไม่มาถึง ผู้ฉลาด
ย่อมมองดูโลกทั้ง ๒ เพราะกลัวต่ออนาคต.

(อสุตตตเถวตา) ชุ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๓๖.

๑๒๕. สํปฺปิ ปริปฺปภา วิตเรยฺย โอนํ

ปริกฺกเหตุ มฺหิ โนปลิตฺโต

อพฺพพฺพหสฺสุโล จรมปฺปมตฺโต

นาสึสฺติ โลกมิมํ ปฺรฺจ.

กำหนดรู้สัญญาแล้วพึงข้ามโอฆะได้ เป็นมุนีไม่คิดในสิ่งที่
หวงแหน ถอนลูกศรแล้วเที่ยวไป ไม่ประมาท ชื่อว่าไม่หวังโลกนี้
และโลกหน้า.

(พุทฺธ) ชุ. สฺ. ๒๕/๔๘๖. ชุ. มหา. ๒๕/๗๑.

๑๒๖. สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ สนฺตา วาจา จ กมฺม จ

สมฺมทฺตํ วิมุตฺตสฺส อุปสนฺตสฺส ตาทิโน.

เมื่อพ้นเพราะรู้ชอบ สงบคงที่แล้ว ใจคอของเขาก็สงบ คำพูด
และการกระทำก็สงบ.

(พุทฺธ) ชุ. ฐ. ๒๕/๒๘.

๑๒๗. สพุพปาปสฺส อกรรม กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานาสนํ.

การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว, ๓ ข้อนี้เป็นคำสั่งสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๓๕.

๑๒๘. สาธุ ฆมฺมรุจิ ราชา สาธุ ปญฺเฑณวา นโร

สาธุ มิตฺตทานมทฺตพฺโถ ปาปสฺสากรรมํ สุขํ.

พระราชาคี ที่ทรงยินดีในธรรม, คนดี ที่มีปัญญา, เพื่อดีที่ไม่ประทุษร้ายมิตร, สุข อยู่ที่ ไม่ทำบาป.

(โพธิสฺสฺส)

บุ. ชา. ปญฺเฑ. ๒๘/๒๐.

๑๐. ปัญญาวรรค คือ หมวดปัญญา

๑๒๕. อทฺธา หิ ปญฺเฑา ว สตํ ปสฺสฺสตา

กนฺธา สิริ โภครตา มนุสฺสตา

ญานญฺจ พุทฺธานมตฺตลฺยรूपํ

ปญฺเฑ น อจฺเจติ สิริ กทาจิ.

สัตว์บุรุษสรรเสริญปัญญาแน่แท้ คนทั้งหลายชอบทรัพย์สมบัติ
จึงใคร่ได้สิริ (ยศ) ก็ความรู้ของท่านผู้รู้ทั้งหลายซึ่งไม่ได้ ทรัพย์จึง
เกินกว่าปัญญาไปไม่ได้ ไม่ว่าจะกาลไหน ๆ

(ปโหสฺสโพธิสฺสฺส)

บุ. ชา. วิส. ๒๗/๔๒๘.

๑๓๐. คมกริรปฺปหิ มนสากิจินฺตยํ

นจฺจาหิตํ กมฺม กโรติ ลุฑฺฑํ

กาเลคตํ อตฺตปทํ น ธิจฺจติ

ตถาวิชํ ปฺปาวนฺตํ วทนฺติ.

ผู้ขบคิดปัญหาอันลึกซึ้งด้วยใจ ไม่ทำกรรมชั่ว อันไม่เป็น
ประโยชน์แก่กุลเลย, ไม่ละทางแห่งประโยชน์ที่มาถึงตามเวลา,
บัณฑิตทั้งหลายเรียกคนอย่างนั้นว่า ผู้มีปัญหา.

(สรรงฺกโพธิสฺตฺต)   บุ. ชา. จตุตทาพีธ. ๒๗/๕๔๐.

๑๓๑. ทาโส ว ปฺปิสฺส ยสฺสฺสฺสฺส พาลो

อตฺถลฺลฺลฺลฺล ชาเตลฺลฺล ตถาวิชฺลฺล

ยํ ปฺปฺปิตฺโต นิปฺปญฺญํ สํวิเชติ

สมฺมโหมมาปชชติ ตตฺถ พาลो.

คนเขลามียศศักดิ์ ก็เป็นทาสของคนมีปัญหา, เมื่อเรื่องราว
ต่าง ๆ เกิดขึ้น คนฉลาดจัดการข้อใดได้แนบเนียน คนเขลาถึง
ความงมงายในข้อนั้น.

(มโหสฺสโพธิสฺตฺต)   บุ. ชา. วิส. ๒๗/๔๒๘.

๑๓๒. ปุณฺณวณฺโถ ตถาวาที สึเสสุ สุตมาหิตํ

เจโตสมถมนุยุตฺตํ ตํ เว วิปฺปํ ปสฺสเร.

ผู้รุ่มธรรมเจริญคนมีปัญญา พุคจริง ตั้งมั่นในศีล ประกอบ
ความสงบใจนั้นแล.

(มหาสุตฺตปเถร)

ขุ. เถร. ๒๖/๔๑๑.

๑๓๓. ปุณฺณาสหิโต นโร อิทฺธ อปี ทุกฺขเสสุ สุขานิ วินฺนทติ.

ปัญฺญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งทีฟังแล้ว ปัญฺญาเป็นเครื่องเพิ่มพูน

เกียรติคุณและชื่อเสียง คนผู้ประกอบด้วยปัญญาในโลกนี้ แม้ในความ
ทุกข์ก็หาความสุขได้.

(มหาภิกขุสํวณฺณเถร)

ขุ. เถร. ๒๖/๓๕๐.

๑๓๔. ปุณฺณาย ติตฺตนิ สหฺมจฺฐํ น โส กามเหที ตปฺปตี

ปุณฺณาย ติตฺตํ ปุริสํ ตณฺหา น กุรฺเต วสฺส.

บรรดาความอ้อมทั้งหลาย ความอ้อมด้วยปัญญาประเสริฐ, ผู้อ้อม
ด้วยปัญญานั้นย่อมไม่เดือดร้อนด้วยกาม, ตัณหาทำผู้อ้อมด้วยปัญญาไว้
ในอำนาจไม่ได้.

(โปธิสฺสตฺต)

ขุ. ชา. ทวาทส. ๒๓/๓๒๕.

๑๓๕. ส ปุ่วา กามคณ อเวกขติ

อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโต จ

เอวํ วิปสฺสึ ปชหาติ ฉนฺทํ

ทุกฺขेषุ กามेषु มหฺพภยेषุ.

ผู้มีปัญญานั้น ย่อมเล็งเห็นกามคุณเป็นของไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ และเป็นโค, ผู้เห็นอย่างนี้ ย่อมละความพอใจในกามอัน
เป็นทุกข์ เป็นภัยใหญ่ได้.

(สรรงฺคโพธิสตุต)   บุ. ชา. จตุตทาพีส. ๒๗/๕๔๒.

๑๑. ปุคฺคฉวรรค คีอ หมวดบุคฺคฉ

๑๓๖. อกฺโขธโน อหฺนุปนาหิ อมกฺขิ สฺสทฺธตํ คโต

สมฺปนฺนทิสฺสึ เมธาวิ ตํ ชฺชวา อริโย อิติ.

ผู้ใดไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ลบหลู่ ถึงความหมดจด มีทิสฺสึ
สมบูรณ์ มีปัญญา, พึงรู้ว่าผู้นั้นเป็นอริยะ.

(สารีปุตฺตเถร)   บุ. ปฎิ. ๓๑/๒๔๑.

๑๓๗. อกฺโขธสฺส กฺโขโต โกโข ทนฺตสฺส สมชีวิโน

สมฺมทปฺปา วิมุตฺตสฺส อฺปสนฺตสฺส ตาทิโน.

ผู้ไม่โกรธ ฝึกตนแล้ว เป็นอยู่สม่ำเสมอ หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ
สงบระงับ คงที่ จะมีความโกรธมาแต่ไหน.

(นุหาคกฺขณิเถร)   บุ. เถร. ๒๖/๓๓๔.

๑๓๘. อจฺฉิทฺทวฺตุตี เมธาวิ ปุสฺสาลีสมาหิตํ

เนกขัม ชมฺโพนทสุเสว โภ ตํ นินฺนิตฺตุมรหติ.

ใคร่ควรจะติคนฉลาดประพฤติไม่ขาด ตั้งมั่นด้วยปัญญาและศีล
ประคองแห่งทองชมพูนุก.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๔๕.

๑๓๙. อนาคตปฺปชปฺปาย อติตฺตฺตานุโสจนา

เอเตน พาลา สุตฺตฺสนฺติ นโพนว หริโต ลูโต.

คนเขลาข่มชูปชิต เพราะคำนึงถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง เพราะ
เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เหมือนต้นอ้อสดที่ถูกตัด.

(พุทฺธ)

ส. ส. ๑๕/๓.

๑๔๐. อนุทฺธโร อจฺปโล นิปโล สํวตฺตินุทฺธิโย

กฺลฺยาณมิตฺโต เมธาวิ ทฺกฺขสฺตฺตฺนฺตฺกโร สฺยา.

คนฉลาด ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คลอนแคลน มีปัญญา สรรวมอินทรีย์
มีมิตรดี พึงทำที่สุดทุกข้อได้.

(อปฺปโกณฺทปฺปเธร)

พ. เธร. ๒๖/๓๖๖.

๑๔๑. อปฺปสฺสทา ทุกฺขา กามา อิติ วิปฺปาย ปณฺทิตฺโต

อปิ ทิพฺเพสฺสุ กามสฺสุ รตฺติ โส นาธิกจฺจนฺติ.

กามทั้งหลายมีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก, บัณฑิตรู้ดังนี้แล้ว
ไม่ยินดีในกามแม้เป็นทิพย์.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๔๐.

๑๔๒. อสฺสทฺโธ อตกฺกฺก จ สนฺธิจฺเจโท จ โย นโร

หตฺตาวกาโส วนฺตาสฺโส ส เว อุตฺตมโปริโส.

นรชนใด ไม่เชื่อ (ตามเขาว่า) รู้จักพระนิพพาน อันอะไร ๆ
ทำไม่ได้ ตัดเงื่อนไขต่อได้ มีโอกาสอันขจัดแล้ว และกายความหวัง
แล้ว, ผู้นั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๒๘.

๑๔๓. อโยเค ยฺยฺชฺมตฺตานํ โยคฺสมิํจ อโยชฺยํ

อตุํ หิตฺวา ปิยฺคฺคาหิ ปิเหตุตฺตานุโยคินํ.

ผู้ประกอบตนในสิ่งที่ไม่ควรประกอบ และไม่ประกอบตนในสิ่ง
ควรประกอบ ละประโยชน์เสีย ถือตามชอบใจ ย่อมกระหึ่มต่อ
ผู้ประกอบตนเนื่อง ๆ.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๔๓.

๑๔๔. อสัจจ สัจจ ปิตฺวา ฌมมํ

อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สพุทฺโถเก

เทวมนุสฺเสหิ จ ปุชฺชิตฺ โย

โส สจฺจชาลมตฺติจฺจ โส มฺหิ.

ผู้ใดรู้ธรรมของอสัตบุรุษและของสัตบุรุษ ทั้งภายใน ทั้งภายนอก
มีเทวดาและมนุษย์บูชาในโลกทั้งปวง ผู้นั้นจึงล่วงข่ายคือเครื่องข้อง
ได้ และเป็นมุนี.

(พุทฺธ) บุ. สุ. ๒๕/๔๓๒.   บุ. มหา. ๒๘/๔๐๖.

๑๔๕. อากาเสว ปทํ นตฺถิ   สมโณ นตฺถิ พาทิโร

สจฺจชารา สสฺสตา นตฺถิ   นตฺถิ พุทฺธานมิปฺปิจิตฺ.

สมณะภายนอกไม่มี, สังฆารเที่ยงไม่มี, ความห้วน
ไหวของพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มี, เหมือนรอยเท้าไม่มีใน
อากาศ.

(พุทฺธ)   บุ. ธ. ๒๕/๔๙.

๑๔๖. อญฺเฐนวัต สตีมโต   สจฺจิกมฺมุตฺต นิสมฺมการิโน

สปฺปิตฺตสฺส จ ฌมฺมชีวิโน   อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ.

เกียรติยศย่อมเจริญแก่ผู้ขยัน มีสติ มีกิจการงานสะอาด ใคร่ครวญ
แล้วจึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท.

(พุทฺธ)   บุ. ธ. ๒๕/๑๘.

๑๔๓. อุตฺตมํ ฌมฺมตํ ปตฺโต สพฺพโลเก อนตฺถิโก

อาทิตฺตาว ฌรา มุตฺโต มรณฺสฺมี น โสจติ.

ผู้บรรลุลุทธิอย่างสูงสุด ไม่มีความต้องการในโลกทั้งปวง ย่อม
ไม่เศร้าโศกในเพราะความตาย เหมือนพ้นจากเรือนถูกไฟไหม้.

(ปาราสฺรียเถร)   บุ. เถร. ๒๖/๓๗๐.

๑๔๔. อญฺญุชฺชนติ สติมนุโต น นิเกเต รมนฺติ เต

หํสาว ปลลลํ หิตฺวา โอกโมกํ ชนฺติ เต.

ผู้มีสติย่อมหลีกเลี่ยง ท่านไม่ยินดีในที่อยู่ ท่านย่อมละที่อยู่ที่
คุณหงส์ละเปลือกตมไปฉะนั้น.

(พุทฺธ)   บุ. ธ. ๒๕/๒๗.

๑๔๕. กายมนฺนี วาจามฺนี เจโตมนฺนิมนาสุ

มนฺนี โมนฺนยฺยสมฺปนฺนํ อากุ สพฺพปฺหายินฺ.

บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงผู้นั่งทางกาย นั่งทางวาจา นั่งทางใจ
ไม่มีอาสวะ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ผู้ละสิ่งทั้งปวงได้ ว่าเป็นมนี.

(พุทฺธ)   อง. ติก. ๒๐/๓๕๒.

๑๕๐. กายสุจี วาจาสุจี เจโตสุจีมหาสว

สุจี โสเจยยสมฺปนฺนํ อหุ นิหฺนฺหาตปํปกํ.

บัณฑิตกล่าวถึงผู้ที่มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มีใจสะอาด ไม่มี
อาสวะ ถึงพร้อมด้วยความสะอาด ล้างบาปแล้ว ว่าเป็นผู้สะอาด.

(พุทธ) อัง. ติก. ๒๐/๓๕๒.

๑๕๑. โกรโณ อุปนาหิ จ ปาปมฺกฺขิ จ โย นโร

วิปฺนฺนทิสฺสุติ มายาวี ตํ ชฺฌา วสุถ อิติ.

ผู้ใดมักโกรธ ผูกโกรธไว้ ลบหลู่เขาด้วยความชั่ว มีความเห็น
วิบัติ มีมายา ฟังรู้ว่าคนนั้น เป็นคนแล้ว.

(พุทธ) บุ. สุ. ๒๕/๓๔๕.

๑๕๒. ขตุติยา พุราหฺมณฺ วสุธา สุทฺทา จณฺทาลปุกฺกุสา

สพฺเพว โสฺรตา ทนฺตา สพฺเพว ปรีนิพฺพุตา.

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร จัณฑาล และคนงาน
ชั้นต่ำทั้งปวง สงบเสงี่ยมแล้ว ฝึกตนแล้ว ก็ปรินิพพานเหมือนกัน
หมด.

(พราหมณ์ อุทฺทาลก) บุ. ชา. ปกิณฺณก. ๒๗/๓๗๖.

๑๕๓. โจรฺ หารุตฺ วาเรหฺติ หารุโต สมฺโณ ปิโย

สมณฺ์ ปุณฺปุณฺายนฺตฺ อภินนฺทนฺติ ปณฺฑิตา.

บัณฑิตขัดขวางโจรผู้ร้ายออกไป, ส่วนสมณะนำไป ย่อมเป็นที่รัก, บัณฑิตย่อมยินดีต้อนรับสมณะผู้มาบ่อย ๆ.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๒๕/๖๐.

๑๕๔. ขยฺ เวรํ ปสวติ ทุคฺขํ เสติ ปราชิต

อุปสนฺโต สุขํ เสติ หิตฺวา ขยฺปราชยฺ.

ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ คนละความชนะและความแพ้ได้แล้ว สงบใจได้ ย่อมนอนเป็นสุข.

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๔๒.

๑๕๕. ตสมฺมา สตปฺปจ อสตปฺปจ นานา โหติ อิตฺ คติ

อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ สนฺโต สคฺคปรายนา.

(เพราะธรรมชาติของสัตว์บุรุษยากที่สัตว์บุรุษจะประพฤติตาม) คติที่ไปจากโลกนี้ของสัตว์บุรุษและอสัตว์บุรุษจึงต่างกัน, คือสัตว์บุรุษไปนรก, สัตว์บุรุษไปสวรรค์.

(พุทฺธ)

บุ. ชา. มหา. ๒๘/๔๓๕.

๑๕๖. ตสุมา หิ ชีโร อธิปฐุติตาสติ

กามะ จ ปาเป จ อเสวมาโน

สหาปี ทุกุเขน ชเหยย กามะ

ปฐุติตคามิติ ตมาหุ ปุคูลั.

เพราะนักปราชญ์มีสติตั้งมั่นในธรรมวินัยนี้ ไม่เสพกามและ
บาป พึงละกามพร้อมทั้งทุกข์ได้ ท่านจึงกล่าวบุคคลนั้นว่า ผู้ไปทวน
กระแส.

(พุทฺธ)

อง. จตุกุก. ๒๑/๗.

๑๕๗. ทูทททำ ททมานานัน ทูกกริ กมมกุกุพุตตี

อสนุโต นานุกุพุนุติ สตุ ฐมโม ทูรนุโย.

เมื่อสัตตบุรุษให้สิ่งที่ให้ยาก ทำกรรมที่ทำได้ยาก, อสัตตบุรุษ
ย่อมทำตามไม่ได้ เพราะกรรมของสัตตบุรุษยากที่อสัตตบุรุษจะประพฤติ
ตาม.

(โพธิสตุต)

บุ. ชา. ทูก. ๒๗/๖๓.

๑๕๘. น ชจจา วสโล โหติ น ชจจา โหติ พุราหุมโณ

กมมุนา วสโล โหติ กมมุนา โหติ พุรัมหุมโณ.

บุคคลเป็นคนเลวเพราะชาติก็หาไม่ เป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติก็หา
ไม่ (แต่) เป็นคนเลวเพราะการกระทำ เป็นผู้ประเสริฐก็เพราะการกระทำ.

(พุทฺธ)

บุ. สุ. ๒๕/๓๕๒.

๑๕๕. นิภู๑ คโต อสนุตาสิ วิตตณุโห อนงุคโณ

อจุนิหุทิ ภาสตุลลานิ อนุติโมย๑ สมุสสุโย.

บุคคลถึงความสำเร็จแล้ว (พระอรหัตผล) ไม่สะคั่ง ปราศจาก
ค้นหา ไม่มีกิเลสเครื่องช่วยวน ตัคลุภครอันจะนำไปสู่ภพได้แล้ว
ร่างกายนี้จึงชื่อว่า มีในที่สุค.

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๖๓.

๑๖๐. นิลุโลลุป โนกุกุโห นิปปิปาโส

นิมมกุโข นินุชนตทสาวโมโห

นินราสโส สพุพโลเก ภาวิตวา

เอโก จเร ขคควิสานกปโป.

ผู้ไม่ละโมภ ไม่อำพราง ไม่กระหาย ไม่ลบหลู่ ขจัดโมหะ
คุณน้ำฝาดแล้ว ไม่มีความมุ่งหวัง ครอบงำโลกทั้งหมด ควรเที่ยวไป
ผู้เดียวเหมือนนอแรด.

(พุทฺธ) บุ. สุ. ๒๕/๓๓๖.

บุ. จุ. ๓๐/๓๓๕.

๑๖๑. ปาปี น กยิรา วจสา มนสา

กาเยน วา กิปปุจณ สพุพโลเก

กาเม ปหาย สติมา สมุปชาโน

ทุกุข๑ น เสเวถ อนตุลสปฏิหิต๑.

บุคคลไม่ควรทำบาปซึ่งเป็นเครื่องกังวลใน โลกทั้งปวง ด้วย
กาย วาจา หรือด้วยใจ มีสติสัมปชัญญะ ละกามทั้งหลายได้แล้ว
ไม่ควรเสพทุกขอันประกอบด้วยสิ่งที่ไร้ประโยชน์.

(จุลลโกกนทา ปชชุนนฐิตา)

ส. ส. ๑๕/๔๒.

๑๖๒. มหนิมมทนํ โสภนุทํ สํถารปริโมจนํ

สพฺพทุกฺขกฺขยํ มคฺคํ สกฺกจฺจํ ปฏฺฐิปชฺชถ.

ท่านทั้งหลายจงดำเนินตามทางที่สร้างความเม้า บรรเทาความ
โศก เปลื้องสงสาร เป็นที่สิ้นทุกข์ทั้งปวง โดยความเคารพ.

(พุทฺธ)

ช. พุ. ๓๓/๔๑๕.

๑๖๓. มานํ ปหาย สุตมาหิตตฺโต

สุเจตโส สพฺพธิ วิปฺปมฺตฺโต

เอโก อรฺปํ วิหโร อปฺปมฺตฺโต

ส มจฺจุเชยฺยสฺส ตเรยฺย ปารํ.

ผู้ใดละมานะ มีตนตั้งมั่นดีแล้ว มีใจดี หลุดพ้นในที่ทั้งปวง
อยู่ในป่าคนเดียว เป็นผู้ไม่ประมาท, ผู้นั้นพึงข้ามฝั่งแห่งแดน
มฤตยู.

(พุทฺธ)

สตี. ส. ๒๕/๖.

๑๖๔. โมสวชฺเช น นียเยถ รุเป เสฺนหํ น กุพฺพเย

มานํจฺจ ปรีชาเชยฺย สาหสา วิรโต จเร.

บุคคลไม่ควรนิยมการกล่าวคำเท็จ ไม่ควรทำความเสียหายใน
รูปโฉม ควรกำหนดรู้มานะ และประพุดึงควเว้นจากความผลุนผลัน.

(พุทฺธ)

ช. สุ. ๒๕/๕๑๘.

ช. มหา. ๒๕/๕๑๗.

๑๖๕. มาเนน วุจिता เส สงฺขารesu สงฺกิลิตฺตมามา เส
ธากาถาเนน มถิตา สมารี นาคิจฺจนฺตติ.

ผู้ถูกมานะหลอกลวง เสร้าหมองอยู่ในสังขาร ถูกลากและ
ความเสื่อมลาภย่ำยี ย่อมไม่ลู่ถึงสมาธิ.

(เสตุจฺจนฺตติ)

พ. เถร. ๒๖/๒๘๓.

๑๖๖. ยมฺหิ สจฺจํจ ฐมฺโม จ อหิสา สํโฆมํ ทโม
ส เว วนฺตมโล ชีโร โส เถโรติ ปวฺจจติ.

ผู้ใดมีความสัจย์ มีธรรม มีความไม่เบียดเบียน มีความ
สำรวม และมีความข่มใจ ผู้นั้นแล ชื่อว่า ผู้มีปัญญา หมด
มลทิน เขาเรียกท่านว่า เถระ.

(พฺทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๕๐.

๑๖๗. ยทา ทุกฺขํ ชรามรณฺตติ ปณฺทิตโต
อวิทฺทฺธฺยํ ยตฺถ ลิตา ปุณฺธุชฺชนา
ทุกฺขํ ปริฏฺฐาย สโต ว ฌายติ
ตโต รตี ปรมตฺรํ น วินฺทติ.

เมื่อใด บัณฑิตรู้ว่า ชราและมรณะเป็นทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์ซึ่ง
เป็นที่อาศัยแห่งปุถุชน มีสติเพ่งพินิจอยู่ เมื่อนั้น ย่อมไม่ประสบ
ความยินดีที่ยิ่งกว่านั้น.

(ภูตฺเถร)

พ. เถร. ๒๖/๓๔๔.

๑๖๘. ยสุธ ราชโ จ โทโส จ มาโน มกุโ จ ปาติโต

ธาสไปริว อารคคา ตมห์ พุฐมิ พุราหุณ.

ผู้ใดทำ ราคะ โทสะ มานะ และมักขะ ให้ตกไป

เหมือนทำให้เมล็ดผักกาดตกจากปลายเหล็กแหลม, เราเรียกผู้นั้นว่า
พราหฺมณ.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๖๕.

๑๖๙. ยสุธาลยา น วิชฺชนุต อปฺพาย อกถฺกถิ

อมโตคธฺ อนุปฺปตฺตํ ตมห์ พุฐมิ พุราหุณ.

ผู้ใดไม่มีความอาลัย รู้แล้วหาความสงสัยมิได้ เราเรียกผู้หยั่ง
ลงสู่่อมตะ บรรลุประโยชน์แล้วนั้นว่าเป็นพราหฺมณ.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๗๐.

๑๗๐. เย เกจิ กามesu อสฺสฺสตา ชนา

อวิตราคา อิธ กามโภคิโน

ปฺนปฺปฺนํ ชาติชฺรูปคา หิ เต.

ตณฺหาธิปฺนุนา อนุโสตกามิโน.

คนบางพวกเหล่าใด ไม่สำรวมในกาม ยังไม่ปราศจากราคะ
เป็นผู้บริโภคนกามในโลกนี้, คนเหล่านั้นถูกตัณหาครอบงำ ลอยไปตาม
กระแส (ตัณหา) ต้องเป็นผู้เข้าถึงชาติขรารำไป.

(พุทฺธ)

อจ. จตุกุก. ๒๑/๗.

๑๗๑. เย จ โข พาลา ทุมเมธา ทุมมุนตี โมหปารุตา

ตาทิสา ตตุล รชชุนตี มารกขิตตุตสุมิ พนุชเน.

คนเหล่าใดเขลา มีปัญญาทรม มีความคิดเลว ถูกความหลง
ปกคลุม, คนเช่นนั้น ย่อมติดเครื่องผูกอันมารทอดไว้นั้น.

(นนทกเถร)

พ. เถร. ๒๖/๓๑๒.

๑๗๒. เย จ สีเสน สมฺปนฺนา ปญฺญาปสเม รตา

อารกา วิตา ธีรา น โหหนติ ปรปตฺติยา.

ผู้มีปัญญาเหล่าใด ประกอบด้วยศีล ยินดีในความสงบด้วยปัญญา
ผู้มีปัญญาเหล่านั้น เว้นไกลจากความชั่วแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น.

(โพธิสตุต)

พ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๔๓.

๑๗๓. เย ฉานปสุตา ธีรา เนกขมฺมุปสเม รตา

เทวาปี เตสํ ปิหยนฺติ สมฺพุทฺธานํ สติมตํ.

ผู้มีปัญญาเหล่าใด ขวนขวายในฉาน ยินดีในความสงบอันเกิด
จากเนกขัมมะ เทวดาทิ้งหลายก็พอใจต่อผู้มีปัญญา ผู้รู้ดีแล้ว มีสติ
เหล่านั้น.

(พุทฺธ)

พ. ฐ. ๒๕/๓๕.

๑๗๔. เสย์ ราโค จ โทโส จ อวิชชา จ วิชาชิตา

ตาทิ ตตถ น รชชนุตติ จินฺนุตตฺตา อพฺนุชฺณา.

ราคะ โทสะ และอวิชชา อันผู้ใดหลุดพ้นแล้ว, ผู้นั้น เป็นผู้คงที่มีสายล่อมขาดแล้ว ไม่มีเครื่องผูก ย่อมไม่คิดในที่นั้น.

(นนฺทเถร)

พ. เถร. ๒๖/๓๑๒.

๑๗๕. โย จ กุตุเตน จิตฺเตน สุณฺณาติ ชินฺสาสนํ

เขเปตฺวา อาสเว สพฺเพ สจฺฉิกฺกฺวา อกุปฺปตํ

ปฺปยุยฺย ปรมํ สนฺตึ ปรีนิพฺพาติ อนาสโว.

ผู้ใดมีจิตคุ้มครองแล้ว ฟังคำสอนของพระชินเจ้า ผู้นั้นชื่อว่า ให้อาสวะทั้งปวงสิ้นไป ทำให้แจ้งซึ่งอกุปปธรรม, บรรลุความสงบอย่างยิ่ง ไม่มีอาสวะ ย่อมดับสนิท.

(ยสทตฺเถร)

พ. เถร. ๒๖/๓๑๓.

๑๗๖. โย เตสุ कुตุโต วิทิตินุทฺริโย จเร

ธมฺเม อิตฺโต อชฺชวมทฺทเว รโต

สงฺคาติโค สพฺพทฺทุกฺขปฺปหีนो

น ลิมฺปตี ทิฏฺฐเตสุ ชีโร.

ผู้ใด ระมัดระวังอินทรีย์เหล่านั้น รู้จักอินทรีย์ ๖ ตั้งอยู่ในธรรม ยินดีในความซื่อตรงและความอ่อนโยน ล่วงกิเลสเครื่องข้องเสียได้ ละทุกข์ได้ทั้งหมดเที่ยวไป, ผู้นั้น เป็นริรชน ย่อมไม่คิดในสิ่งที่เห็นแล้วและได้ฟังแล้ว.

(พุทฺธ)

พ. ส. ๒๕/๓๗๔.

๑๗๗. โรธโก กทริโย จ ปาปิโจน มจฺฉรี ๓โ

อหิริโก อุนตฺตปปี ตํ ชปฺปา วสุโล อิติ.

ผู้ใดเป็นคนขัดเคือง เหนียวแน่น ปรารถนาลามก ตระหนี่
โอ้อวด ไม่ละอาย และไม่เกรงกลัวบาป ฟังรู้ว่า ผู้นั้นเป็นคนเลว.

(พุทฺธ)

บุ. ศุ. ๒๕/๓๕๑.

๑๗๘. ลาภกมฺยา น สิग्งฺขติ อลาภ จ น กุปฺปติ

อวิรุทฺโธ จ ตณฺหาหยา รเส จ นานุกิหฺมฺมติ.

บัณฑิตไม่ศึกษา เพราะอยากได้ลาภ, ไม่ขุ่นเคือง เพราะเสื่อม
ลาภ, ไม่ยินดียินดีร้ายเพราะค้นหา และไม่คิดในรส.

(พุทฺธ)

บุ. ศุ. ๒๕/๕๐๑.

บุ. มหา. ๒๕/๒๘๔.

๑๗๙. สงฺขาย โลกสุมิ ปโรปรานิ

ยสุสิปฺขตํ ขตุถิ กุหิปฺปิจิ โลก

สนฺโต วิฐโอม อนิโฆ นิราโส

อตาริ โส ชาติชฺรนฺติ พฺรุมิ.

ผู้ใดพิจารณาเห็นความยิ่งและหย่อนในโลกแล้ว ไม่มีความ
หวั่นไหวในอารมณ์ไหน ๆ ในโลก, เรากล่าวว่า ผู้นั้นเป็นผู้สงบ
ไม่มีกิเลสจุกจิกวุ่นวาย ไม่มีทุกข์ ปราศจากค้นหา ข้ามชาติชราได้.

(พุทฺธ)

อง. ติก. ๒๐/๑๖๕.

๑๘๐. สพุพทา เว สุขํ เสติ พุราหุมนโณ ปรีนิพพุโต

โย น ลิมฺปติ กามสฺส สิตฺถุโต นิรุปฺปติ.

ผู้ใดเป็นผู้เยือกเย็น ไม่มีอุปธิ ไม่ติดในกาม, ผู้นั้นเป็น
พราหมณ์ เป็นผู้ดับแล้ว อยู่เป็นสุขทุกเมื่อ.

(พุทฺธ)

ถึ. ศ. ๑๕/๓๑๒.

๑๘๑. สพุพโส นามรูปสฺมึ ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ

อสตา จ น โสจติ ส เว ภิกฺขุติ วุจฺจติ.

ผู้ใดไม่มีความยึดถือของเราในนามรูปโดยประการทั้งปวง
และผู้ใดยอมไม่เศร้าโศกเพราะนามรูปที่ไม่มีอยู่, ผู้นั้นแลท่านเรียกว่า
ภิกษุ.

(พุทฺธ)

บุ. ฐ. ๒๕/๖๕.

๑๘๒. สพุพทา อาสตุตฺติโย เจตฺวา วิเนยฺย หทฺเย ทฺรํ

อุปฺสนฺตุโต สุขํ เสติ สนนฺตี ปปฺปยุยฺย เจตฺโส.

ผู้ใดตัดความข้องทั้งปวงแล้ว บรรเทาความกระวนกระวายใจ
ได้, ผู้นั้น ถึงความสงบใจ เป็นผู้สงบระงับอยู่เป็นสุข.

(พุทฺธ)

อง. ติก. ๒๐/๑๓๕.

๑๘๓. สพฺเพสุ กามเสฺ โย วิตราโค

อาภิจฺจํ นิสฺสํโต หิตฺวมํ

สํวิโมกฺเข ปรมฺหิมฺหโต

ติฏฺเฒเยย โส ตตฺถ อนานูยาถิ.

ผู้ใดปราศจากความคิดในกามทั้งปวง ถ่วงฉานอื่นได้แล้ว
อาศัยอาภิจญฺญายตนฉาน น้อมใจไปในสัจญฺญาวิโมกข์อันประเสริฐ,
ผู้นั้นจะพึงในอาภิจญฺญายตนฉานนั้น ไม่มีเสื่อม.

(พุทฺธ) บุ. ส. ๒๕/๕๓๘.   บุ. จุ. ๓๐/๑๓๓.

๑๘๔. ส วิตราโค ส วิเนยฺย โทสํ

เมตฺตจิตฺตํ ภาวเยย อปฺปมาณํ

สพฺเพสุ ญฺเฒเสฺ นิชาย ทณฺฑํ

อนินฺทิตฺโต พุรหฺมมฺเปติ ๕านํ.

ผู้ปราศจากราคะ และกำจัดโทสะได้แล้วนั้น พึงเจริญเมตตาจิต
ไม่มีประมาณ. ผู้นั้น งดอาชญาในสัตว์ทั้งปวงแล้ว ไม่ถูกติเตียน
ย่อมเข้าถึงสถานอันประเสริฐ.

(สรภงฺก โปธิสฺตต)   บุ. ชา. จตฺตาศีล. ๒๗/๕๔๒.

๑๘๕. โส อุกฤษฏมกิปาย มชฺเณ มนุตา น ลิมฺปติ

ตํ พุรุมิ มหาปุริโสติ โส อิธ ลิปฺพนิมจฺจกา.

ผู้ (ดับกิเลสได้แล้วหมดความหวั่นไหว) นั้น รู้ที่สุดทั้ง ๒ แล้ว
ย่อมไม่ติดในท่ามกลางด้วยปัญญา, เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นมหาบุรุษ
ผู้นั้นละค้นหาเครื่องเย็บร้อยใจในโลกนี้ได้แล้ว.

(พุทฺธ) บุ. สุ. ๒๕/๕๓๒. บุ. จุ. ๓๐/๓๕.

๑๘๖. โสกปริเทวมจฺจรํ

น ชหนฺติ กิฑฺธา มมายิต

ตสฺมา มุนโย ปรีคฺคหํ

หิตฺวา อจรีสุ เขมทสฺสโน.

ผู้ติดในสิ่งที่ยึดถือของเรา ย่อมละความโศกเศร้า ความ
รำพัน และความตระหนี่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น มุนีทั้งหลายผู้เห็นความ
ปลอดภัย จึงละความยึดถือไปได้.

(พุทฺธ) บุ. สุ. ๒๕/๑๕๓. บุ. มหา. ๒๕/๑๕๔.

๑๘๗. โสจติ ปุตุเตหิ ปุตุติมา

โคมิโก โคหิ ตเถว โสจติ

อุปฐีหิ นรุตส โสจนา

น หิ โส โสจติ โย นิรูปธิ.

ผู้มีบุตรย่อมเศร้าโศกเพราะบุตร, ผู้มีโคย่อมเศร้าโศกเพราะโค
เหมือนกัน, นรชนมีความเศร้าโศกเพราะอุปธิ, ผู้ใด ไม่มีอุปธิ ผู้นั้น
ไม่ต้องเศร้าโศกเลย.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๑๕/๘.

๑๒. มัจจวรรค กือ ฬวมคความตายน

๑๘๘. อจเจนุติ กาลา ตรยनुติ รตุติโย

วโยคุณา อนุปุพุพิ ชหนุติ

เอตํ ภยํ มรณเ ปกขมาโน

บุคฺคานิ กยิราถ สุขาวหานิ.

กาลย่อมล่วงไป ราตรีย่อมผ่านไป ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป
ผู้ถึงเห็นภัยในมรณะนั้น พึงทำบุญอันนำสุขมาให้.

(นนุทเทวปุตฺต)

ถึ. ส. ๑๕/๘๘.

๑๘๕. ผลานมิว ปุกกานํ ปาโต ปตนโต ภยํ

เอวํ ขาตาน มจฺจานํ นิจฺจํ มรณโต ภยํ.

ภัยของสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว ย่อมมีเพราะต้องตายแน่นอน เหมือน
ภัยของผลไม้สุก ย่อมมีเพราะต้องหล่นในเวลาเข้าฉะนั้น.

(พุทฺธ) บุ. ศุ. ๒๕/๔๔๘. บุ. มหา. ๒๕/๑๔๕.

๑๘๐. รูปชาตฺตปริฏฺเฒาย อรูปสฺส อสณฺเฑิตา

นิโรธเ ย วิมฺจฺจนฺตติ เต ชนา มจฺจุหายิโน.

ชนเหล่าใด กำหนดรู้รูปธาตุ ไม่ตั้งอยู่ในรูปธาตุ ย่อม
หลุดพ้นไปได้ในนิโรธธาตุ, ชนเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ละมัจจุได้.

(พุทฺธ) บุ. อิติ. ๒๕/๒๖๕.

๑๓. วาจาบรรค คือ หมวดวาจา

๑๕๑. อกกฺกสํ วิฏฺเฒาปนํ คิริ สจฺจํ อูทฺธิรเย

ยาย นาทิสเซ กปฺปิจิ ตมฺหํ พฺรุมิ พฺราหฺมณํ.

ผู้ใด พึงกล่าวถ้อยคำอันไม่เป็นเหตุให้ใคร ๆ ขัดใจ ไม่
หยาบคาย เป็นเครื่องให้รู้ความได้และเป็นคำจริง, เราเรียกผู้นั้นว่า
เป็นพราหมณ์.

(พุทฺธ) บุ. ธ. ๒๕/๓๐.

๑๕๒. อุกุโธโน อสนุตาสิ อวิกตฺถิ อุกุกฺกุจฺโจ

มนุตาภาณิ อนุทฺธโต ส เว วาจาโยโต มฺนิ.

ผู้ใด ไม่โกรธ ไม่สะอึ้ง ไม่โอ้อวด ไม่รำคาญ พูดด้วยปัญญา
ไม่ฟุ้งซ่าน ผู้นั้นแลชื่อว่า เป็นมุนี มีวาจาสำรวมแล้ว.

(พุทฺธ) ขุ. ศุ. ๒๕/๕๐๐. ขุ. มหา. ๒๕/๒๕๗.

๑๕๓. อพทฺธา ตตฺถ พชฺฌนฺติ ยตฺถ พาลา ปภาสเร;

พทฺธาปิ ตตฺถ มฺจฺจนฺติ ยตฺถ ฐรีรา ปภาสเร.

คนเขลา ย่อมกล่าวในเรื่องใด ไม่ถูกผู้ก่คิดในเรื่องนั้น, คน
ฉลาดย่อมกล่าวในเรื่องใด แม้ถูกผู้ ก่หลุดในเรื่องนั้น.

(โปธิสตุต) ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๓๕.

๑๕๔. ปรสฺส วา อตฺตโน วาปิ เหตุ

น ภาสติ อลิกํ ฐริปฺปฺโป

โส ปุชฺโติ โหติ สภาย มชฺฌ

ปจฺฉาปิ โส สุกตฺติคามิ โหติ.

ผู้มีภูมิปัญญา ย่อมไม่พูดพล่อย ๆ เพราะเหตุแห่งคนอื่น
หรือตนเอง ผู้นั้นย่อมมีผู้บูชาในท่ามกลางชุมชน แม้ภายหลังเขา
ย่อมไปสู่สุคติ.

(มโหสฺสโปธิสตุต) ขุ. ชา. วิสฺติ. ๒๗/๔๒๗.

๑๕๕. ยัม พุทฺโธ ภาสตี วาจํ เขมํ นิพฺพานปตฺติยา

ทุกขฺสฺสนฺตฺกิริยา ย สา เว วาจาณมุตฺตมา.

พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาใด เป็นคำปลอดภัย เพื่อบรรลุพระ
นิพพาน และเพื่อทำที่สุดทุกข์, พระวาจานั้นแล เป็นสูงสุดแห่งวาจา
ทั้งหลาย.

(วงศ์สเถระ)

บุ. เถร. ๒๖/๔๓๔.

๑๕๖. สจฺจํ เว อมตา วาจา เอส ฌมฺโฆ สนนฺตโน

สจฺเจ อตฺเต จ ฌมฺเม จ อหุ สฺสโต ปตฺติภูตฺตา.

คำสัตย์แล เป็นวาจาไม่ตาย นั้นเป็นธรรมเก่า สัตบุรุษทั้งหลาย
เป็นผู้ตั้งมั่นในคำสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม.

(วงศ์สเถระ)

บุ. เถร. ๒๖/๔๓๔.

๑๕๘. วิริยวรรค คีอ ฆมวดความเพียร

๑๕๗. โภสขุํ ภยโต ทิสฺวา วิริยารมฺภญจ เขมโต

อารทฺฐวิริยา โหถ เอสา พุทฺธาสาสนี.

ท่านทั้งหลายจงเห็นความเกียจคร้านเป็นภัย และเห็นการปรารถนา
ความเพียรเป็นความปลอดภัย แล้วปรารถนาความเพียรเถิด นี่เป็น
พุทธานุศาสนี.

(พุทฺธ)

บุ. จริยา. ๒๒/๕๕๕.

๑๕๘. ตุมฺเหหิ กิจจํ อาตปฺปํ อุกฺขาทาโร ตถาคตา

ปฏิบัติปณฺหา ปโมกฺขนฺติ ฌายีโน มารพฺนุชฺณา.

ท่านทั้งหลายต้องทำความเพียรเอง ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก ผู้มี
ปกติเพ่งพินิจดำเนินไปแล้ว จักพ้นจากเครื่องผูกของมาร.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๕๑.

๑๕๙. นิทฺทํ ตนฺที วิชิตฺตํ อรตี ภคฺตสมฺมทํ

วิริเยน นํ ปณฺนามตฺวา อริยมคฺโค วิสุทฺตติ.

อริยมรรคยอมบริสุทธิ เพราะขับไล่ความหลับ ความเกียจคร้าน
ความบิดเบี้ยว ความไม่ยินดี และความเมาอาหารนั้น ได้ด้วยความเพียร.

(พุทฺธ)

สํ. ส. ๑๕/๑๐.

๒๐๐. โย จ วสุสฺสทํ ชีเว กุสฺสิตโต หินฺวิริโย

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วิริยํ อารภโต ทพฺพหํ.

ผู้ใดเกียจคร้าน มีความเพียรแล้ว พึงเป็นอยู่ตั้งร้อยปี แต่ผู้
ปรารถนาความเพียรมั่นคง มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้นั้น.

(พุทฺธ)

บุ. ธ. ๒๕/๓๐.

๒๐๑. สพุพทา สีสมนุโน ปญฺปิวา สุตมาหิโต

อารทฐวิริโย ปหิตตุโต โอมํ ตรติ ทุตตรํ.

ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล มีปัญญา มีใจมั่นคงดีแล้ว ปรารถนาความ
เพียร ตั้งตนไว้ในกาลทุกเมื่อ ย่อมข้ามโอชะที่ข้ามได้ยาก.

(พุทฺธ)

ถึ. ส. ๑๕/๗๔.

๑๕. สามัคคีวรรค ก็อ หมวดสามัคคี

๒๐๒. วิวาทํ ภยโต ทิสฺวา อวิวาทญจ เขมโต

สมคฺคา สขิลา โหถ เอสา พุทฺธานุสาสนี.

ท่านทั้งหลายจงเห็นความวิวาทโดยความเป็นภัย และความไม่
วิวาทโดยความปลอดภัยแล้ว เป็นผู้พร้อมเพรียง มีความประนี
ประนอมกันเถิด. นี้เป็นพระพุทธานุสาสนี.

(พุทฺธ)

บุ. จริยา. ๓๓/๕๕๕.

๒๐๓. สามคฺยเมว สิกฺขเขต พุทฺธเหตํ ปสฺสิตํ

สามคฺยรโต ชมฺมญฺโถ โยคกฺขมา น ชฺสติ.

พึงศึกษาความสามัคคี, ความสามัคคีนั่น ท่านผู้รู้ทั้งหลาย
สรรเสริญแล้ว, ผู้ยินดีในสามัคคี ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่คลาดจาก
ธรรมอันเกษมจากโยคะ.

(พุทฺธ)

บุ. ชา. เทรส. ๒๗/๓๔๖.

๒๐๔. สุขา สงฺฆสฺส สมนคฺคิ สมนคฺคานญจนุคฺคโห

สมนคฺครโต ชมฺมญฺโ๕ โยคฺคฺเขมา น ชฺสติ.

ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข และการสนับสนุนคนผู้พร้อม
เพรียงกันก็เป็นสุข, ผู้ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม
ย่อมไม่คลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ.

(พุทฺธ)

ช. อิติ. ๒๕/๒๓๘.

๑๖. สีลวรรค คือ หมวดศีล

๒๐๕. อุณหพสฺส ปมตฺตสฺส พาหิราสฺส ภิกฺขุโน

สีลํ สมาริ ปญฺปา จ ปาริปุริ น กจฺจติ.

เมื่อภิกษุมีมานะ ประมาทแล้ว มีความหวังในภายนอก, ศีล
สมาธิ และปัญญา ย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์.

(โสณโกพิวิสเถร)

ช. เถร. ๒๖/๓๖๐.

๒๐๖. เตสํ สมฺปนฺนสีลานํ อปฺปมาทวิหารินํ

สมฺมทญฺปา วิมุตฺตานํ มาโร มคฺคํ น วินฺทติ.

มารค้นหาอยู่ ย่อมไม่พบทางของท่านผู้มีศีลสมบูรณ์ อยู่ด้วยความ
ความไม่ประมาท หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ชอบ.

(พุทฺธ)

ช. ๕. ๒๕/๒๒.

๒๐๓. สีสํ พลํ อปฺปฏิมํ สีสํ อาวุธมุตฺตมํ

สีสํ อภรณ์ํ เสฏฺโธ สีสํ กวจฺมพฺภุคฺคํ.

ศีลเป็นกำลังไม่มีที่เปรียบ ศีลเป็นอาวุธสูงสุด ศีลเป็นเครื่อง
ประดับอย่างประเสริฐสุด ศีลเป็นเกราะอย่างอัศจรรย์.

(สีสํวเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๕๘.

๒๐๔. สีลเมว อิธ อคฺคํ ปญฺปิวา ปน อุตฺตโม

มนุสฺสเสสฺส จ เทเวสฺส สีลปญฺปิณฺโตนํ ชยํ.

ศีลเท่านั้นเป็นเลิศในโลกนี้ ส่วนผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุด ความ
ชนะในหมู่มนุษย์และเทวดา ย่อมมีเพราะศีลและปัญญา.

(สีสํวเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๕๘.

๒๐๕. สีสํ สมฺพทเมวคฺคํ สีสํ ปาถะยฺยมุตฺตมํ

สีสํ เสฏฺโธ อติวาโห เยน วาติ ทิสฺส ทิสฺส.

ศีลเป็นคุณรวมกำลังอย่างเลิศ ศีลเป็นเสบียงทางอย่างสูงสุด ศีล
เป็นผู้นำทางอย่างประเสริฐสุด เพราะศีล (มีกลิ่น) ขจรไปทั่วทุกทิศ.

(สีสํวเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๕๘.

๒๑๐. สีสั มเสตุ มเสตุโฆ สีสั คนุโฆ อนุตุตโร

สีสั วิลปนั เสฏฐั เยน วาติ ทิโส ทิสั.

ศีลเป็นสะพานอันสำคัญ ศีลเป็นกลิ่นที่ไม่มีกลิ่นอื่นยิ่งกว่า ศีล
เป็นเครื่องดูบล้ออันประเสริฐสุด เพราะศีล (มีกลิ่น) ขจรไปทั่วทุกทิศ.

(สีสัวเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๕๘.

๑๓. เสวนาวรรค คือ หมวดคบหา

๒๑๑. อุฑุชโต จปโล ภิกุขุ มิตุเต อาคมุม ปาปกเ

สัสีทติ มโหมสมิ อุมุขิยา ปญฺญุชชิต.

ภิกษุผู้ฟังชาน คลอนแคลน อาศัยมิตรชั่ว ถูกคลื่นซัด
ย่อมจมลงในน่านน้ำใหญ่.

(อนุปาโกณฺทญฺปิเถร)

บุ. เถร. ๒๖/๓๖๖.

๒๑๒. ฐมุกาโม สุตธาโร ภเวยฺย ปริปุจฺจโก

สกุจจํ ปยิรฺปาเสยฺย สีลนุเต พหุสุเต.

พึงเป็นผู้ใคร่ธรรม ทรงไว้ซึ่งสุตะ เป็นผู้สอบถาม เข้าไปนั่ง
ใกล้ผู้มีศีลและเป็นพหูสูต โดยเคารพ.

(พุฑุช)

บุ. ชา. มหา. ๒๘/๓๓๒.

๒๑๓. นิธินว ปวตุตาริ ยํ ปสฺเส วชฺชทสฺสินิ

นิกฺคยฺหวาทิ เมธาวิ ตาทิสํ ปญฺจติตํ ภเช

ตาทิสํ ภขมานสฺส เสยฺโย โหติ น ปาปิโย.

เห็นบัณฑิตใด ผู้มีปกติซึ่งความผิดให้ จุจผู้บอกขุมทรัพย์ให้
ซึ่งมีปกติกล่าวกำราบ มีปัญญา, ฟังคบบัณฑิตเช่นนั้น, เมื่อคบ
ท่านเช่นนั้น ย่อมประเสริฐ ไม่เลวเลย.

(พุทฺธ)

พ. ธ. ๒๕/๒๕.

๒๑๔. นิหียติ ปุริโส นิหีนเสวี

น จ หายถ กทาจิ ตุลฺลยเสวี

เสฏฺฐมุปนมํ อุเทติ จิปปิ

ตสฺมา อตุคฺโน อตุตฺริ ภเชถ.

ในกาลไหน ๆ ผู้คบคนเลว ย่อมเลว คบคนเสมอกัน ไม่พึง
เสื่อม คบหากคนประเสริฐ ย่อมพลันเด่นขึ้น เหตุนี้ควรคบคนที่สูง
กว่าตน.

(พุทฺธ)

อง. ติก. ๒๐/๑๕๘.

๒๑๕. ปสฺนุนเมว อปฺปสฺนุนิ วิวชฺชเย

ปสฺนุนิ ปยิริปาเสยฺย รหทฺวทฺกคฺคฺติโก.

บุคคลควรคบผู้เลื่อมใสเท่านั้น ควรเว้นผู้ไม่เลื่อมใส ควร
เข้าไปนั่งใกล้ผู้เลื่อมใส เหมือนผู้ต้องการน้ำเข้าไปหาห้วงน้ำฉะนั้น.

(โปธิสฺสคฺต)

พ. ชา. ปญฺปิสา. ๒๘/๒๓.

๒๑๖. ปิสฺสณน จ โภชนน

มจฺจรีนา จ วิภูตินิกฺขินา

สจฺจิตํ น กเรยฺย ปณฺฑิตโต

ปาโป กวาปฺปรีเสน สงฺกโม.

บัณฑิตไม่ควรทำความเป็นเพื่อนกับคนส่อเสียด คนมักโกรธ
คนตระหนี่ และคนเพลิดเพลินในสมบัติ เพราะการสมาคมกับคนชั่ว
เป็นความเลวทราม.

(อานนุทเถร)

ช. เถร. ๒๖/๔๐๕.

๒๑๗. ภเช ภษนฺตํ ปุริสํ อภษนฺตํ น ภษชเย

อสฺสปฺปรีสฺสรมฺโม โส โย ภษนฺตํ น ภษชติ.

ควรคบกับคนที่คบตน ไม่ควรคบคนที่ไม่คบตน ผู้ใดไม่คบคน
ที่คบตน ผู้นั้นชื่อว่าไม่มีธรรมของสัตบุรุษ.

(โพธิสฺตฺต)

ช. ชา. ปญฺปิสา. ๒๘/๒๓.

๒๑๘. สพฺุภีเรว สฺมาเสถ สพฺุภี กุพฺุเพถ สนฺุถวํ

สฺตํ สพฺุทฺมมฺมณฺปิยา สพฺุพทฺุทฺษา ปมฺุจฺจติ.

พึงสมาคมกับสัตบุรุษ พึงทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ ผู้นั้น
รู้ทั่วถึงสัทธิธรรมของสัตบุรุษแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง.

(สีวเทวปฺุตฺต)

ส. ส. ๑๕/๘๐.